

Mare Kõiva 60

Foto erakogust 2011.

26. veebruaril tähistas 60. sünnipäeva eesti rahvausundi ja folkloori üks parimaid tundjaid, Eesti Kirjandusmuuseumi juhtivteadur ja folkloristika osakonna juhataja Mare Kõiva.

Pärast Elva keskkooli kirjandusklassi lõpetamist 1973. aastal alustas Mare eesti filoloogia õpinguid Tartu ülikoolis, mille lõpetas folkloristina diplomitööga eesti loitsudest 1979. aastal. Õpingute kõrvalt asus ta assistendina tööle toonases Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektoris. Aastad 1985–1988 möödusid Keele ja Kirjanduse Instituudi juures aspirantuuris, pärast mida jätkas Mare 1988. aastal samas teadurina ja kaitses 1990. aastal Baltimaade folkloristika kaitsmisnõukogus kandidaadiväitekirja *Эстонские заговоры. Классификация и жанровые особенности (Eesti loitsud. Klassifikatsioon ja liigi iseärasused, juhendaja Ülo Tedre)*.

1990. aastal jätkas Mare vanemteaduri ja rahvausundi uurimisrühma juhatajana Keele ja Kirjanduse Instituudi (pärast reorganiseerimist 1993. aastal Eesti Keele Instituudi) rahvaluule osakonnas. Kui Eesti Keele Instituudi rahvaluuleosakond liitus 2000. aastal Eesti Kirjandusmuuseumiga Tartus, hakkas Mare vanemteadurina juhtima muuseumi folkloristika osakonda, olles ühtlasi ka rahvausundi ja meedia uurimisrühma juht.

Mare tohutu tövõime ja hingega pühendumine erialale on erakordsed. Nagu ta ise sageli möönab: “Folklorist on valvel seitsmel päeval nädalas ja 24 tundi ööpäevas.” Mare on rahvaluulega niivõrd kokku kasvanud, et tema tööelu ei eristu eraelust juba ammu. Viie täiskasvanud lapse emana on ta viljakas folklorist, kes lahkub tööpostilt õhtuti enne muuseumiuste sulgemist viimaste seas. On üsna iseloomulik, et ka oma 60. sünnipäeva veetis ta tööpostil – folkloristide kogukonna ja folkloristika keskel Uhtjärve ürgoru Nõiarriigis, kus 26. ja 27. veebruaril tähistati tema juubelit folkloristide üheksanda talvekonverentsiga, mis seekord kandis nime “Folkloor ja sidusus”. Tähtpäevaüritusel esinesid Eesti, Leedu, Läti, Soome, Ungari ja Vene teadlased – Mare head akadeemilised sõbrad, kes sidusid oma ettekandeid sünnipäevalapse laialdaste uurimisteedega. Viimaste hulka kuuluvad näiteks rahvausund, rahvameditsiin, rahva-astronoomia, arheoloogia, internetipärimus, väliseestlaste ja vähemusrahvaste kultuur ning tänapäeva folkloor. Mare huvivaldkonnad, teadmus ja metodoloogilised võtted on äärmiselt laiahaardelised, tal on hea silm uute kultuurinähtuste märkamiseks. Oma osakonna ja kolleegide uurimistöid suunates on ta püüdnud astuda sammukese ajast ees ning vaadanud uurimisainest väga avara pilguga, õhutades ja innustades kolleege interdistsiplinaarsusele ja rahvusvahelisele koostööle.

Kolmekümne viie tööaasta jooksul on Mare silma paistnud folkloristika tulihingelise arendaja, julge eksperimenteerija ja väga paljude loominguliste ideede algatajana. Just Mare ja tema tollaste kolleegide-mõttekaaslaste eestvõttel sai 1995. aastal jalad alla eesti folkloristika server Haldjas (<http://www.folklore.ee>), mis on maailmas üks suuremaid ja omanäolisemaid rahvaluuleservereid, kust leiab eestlaste ja teiste soome-ugri rahvaste pärimuse suuri andmebaase, elektroonilisi publikatsioone ning teavet nii folkloristide kui ka uurimisasutuste kohta.

Mare on aidanud paljudel kolleegidel välja anda raamatuid, loonud avaldamisvõimaluste laiendamiseks kaks rahvusvaheliselt kõrgtasemelist folkloristikaalast teadusajakirja: *Mäetagused: Hüperajakiri* ja *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, mille esimesed numbrid nägid ilmavalgust 1996. aastal ja mille peatoimetaja on ta olnud juba 18 aastat. Mare rajatud on väljaandesarjad “Tänapäeva folkloorist” ja “Sator”, 2011. aastal pandi suuresti Mare eestvõttel alus ka uuele rahvusvahelisele usundi- ja loitsuajakirjale *Incantatio: An International Journal of Charms, Charmers and Charming*. Mare on olnud kümnete uurimuste ja väljaannete autor, talvekonverentsil esitleti viimast kogumikku *Through the Ages I: Folklore as a Common Expression of Lingual, Figurative, Emotional and Mental Memory* (Sator 5), mis koondab tema eri aegade väga erinevatel teemadel kirjutatud artikleid.

Esiletõstmist vääriavad 2011. aastal kandidaaditöö jaoks läbitöötatud materjali põhjal ilmunud populaarne ja esinduslik väljaanne *Eesti loitsud*, tema koostatud rahvausundi ja -juttude andmebaas “Rehepapp”, eesti rahvakalendri ja tähtpäevade andmebaas “Berta”, Lõuna-Eesti pärimuse portaal “LEPP”, lendvapärimuse andmebaas. Mare on olnud paljude suurokogumiste (nt 1992. ja 2007. aastal korraldatud koolipärimuse kogumisvõistlused) initsiaator ning arvukate folkloori ja rahvausundit puudutavate tele- ja raadiosaadete autor.

Mare kuulub paljude institutsioonide (teadusnõukogudesse, rahvusvaheliste väljaannete toimetuskolleegiumidesse, on rahvusvaheliste erialaseltside ja tööühenduste liige.

Rahvusvaheline koostöö nõuab suurema osa tema suvedest, mis mööduvad konverentsidel ja välitöödel, vahele mahuvad artiklite kirjutamised ja toimetamistööd (enamasti on korraka käsil ikka mitu artiklit ja mitu teemat). Mare juhendamisel on kirjutatud magistritöid ja jõudnud doktoriväitekirja kaitsmiseni Argo Moor, Kärt Summatavet ja Ave Goršič.

Vaieldamatult on Mare andnud olulise panuse eesti rahvuskultuuri, teinud tohutult palju folkloristika üldiseks populariseerimiseks, pidades loenguid äärmiselt laiale kuulajaskonnale õpilastest-õpetajatest pensionärideni välja, käies esinemas nii kursustel, koolides kui ka maaraamatukogudes. Hea kõnelejana on ta nõutud esineja ja ära öelda ei oska ta isegi siis, kui endal aega polegi. Kolleegidele on teada tema väsimatu initsiatiiv, tegutsemistahe ja -haare, kuid samuti tõsiasi, et viimastel aastakümnetel on administratiivtöö neelanud suurema osa tema energiast, seda sageli loometöö arvelt.

26. augustil 1991. aastal on Mare Torma kihelkonnas ekspeditsioonil olles päevikusse kirjutanud: “Kui vähe on tarvis folkloristil õnneks – üks tõeliselt kaunis jutt ja sa oledki tiivuline olend.” Jätkugu kauneid jutte, mis folkloristlikku tegevust tiivustavad! Õnne, jaksu ja tervist olla tiivuline olend, jätkuvate tiivuliste ideede autor ja elluviija!

Piret Voolaid

Vanasõnatähtede tähtpäevi

17. veebruaril tähistas oma 70. juubelisünnipäeva **Wolfgang Mieder**, Vermonti ülikooli professor, kaasaegse parömioloogia megatäht, folklorist ja fraseoloog, germanistika ja medievistika ekspert, enama kui saja vanasõnateemalise raamatu ja üle kolmesaja artikli autor, aastaraamatu *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* ja raamatusarja “Supplement Series to Proverbium” toimetaja, paljude teadusorganisatsioonide liige, väärivate teaduspreemiate laureaat.

Wolfgang Mieder on eesti folkloristide kauaaegne sõber, eesti folkooriajakirjade ja -sarjade toimetuskolleegiumide liige ja kaasautor, eesti parömioloogia entusiastlik mentor, kes on andnud meie uurijaile hinnalisi konsultatsioone, toetanud meie konkursiprojekte, kinkinud meile hulganisti parömioloogilist kirjandust, on meie parömioloogide jt folkloristidega regulaarses kirjavahetuses.

Wolfgang Miederi juubeliks on Christian Grandli ja Kevin McKenna toimetamisel ilmunud pühendusteos “*Bis dat, qui cito dat*” – *Gegengabe in Paremiology, Folklore, Language and Literature. Honoring Wolfgang Mieder on His Seventieth Birthday* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014).

25. märtsil möödus 100 aastat **Matti Kuusi**, Helsingi ülikooli kauaaegse professori, maailmakuulsa parömioloogi ja folkloristi, soome eeposte ja runode uurija, kirjandusloolase, esseisti, kirjaniku ja ühiskonnategelase sünnist.

Matti Kuusi on olnud mitme üleilmse tähtsusega parömioloogilise projekti algataja. Ta andis aastail 1965–1975 välja maailma esimest vanasõna-ajakirja *Proverbium*, tema kogutud ainekul ja tema loodud süstemaatikal põhineb rahvusvaheliselt tuntud vanasõnade neti-andmebaas (toimetaja Outi Lauhakangas). Aastal 1963 käivitas Matti Kuusi Soome–Eesti megaprojekti “Läänemeresoome rahvaste ühised vanasõnad”, mille raames ilmus viieköiteline akadeemiline väljaanne *Eesti vanasõnad* (1980–1988), samuti vadja, liivi ja vepsa vanasõnade teaduslikud väljaanded ning neid ja Soomes tehtud eeltöid summeeriv koondteos *Proverbia Septentrionalia* (1985). Seega võib Matti Kuusit lugeda ka eesti parömioloogia rajajaks.

Matti Kuusi 100. sünniaastapäevaks on Tellervo Krogerus avaldanud mahuka biograafia *Sanottu. tehty: Matti Kuusen elämä 1914–1998* (Helsinki: Siltala, 2014).

1. märtsil möödus 90 aastat Leedu teeneka vanasõnauurija **Kazys Grigase** sünnist. Grigas töötas aastast 1954 Leedu Keele ja Kirjanduse Instituudis, praeguses Leedu Kirjanduse ja Folkloori Instituudis. Grigas on arvukate parömioloogia-alaste uurimuste autor, ta on avaldanud kirjutisi vanasõnadest, kõnekäändudest, mõistatustest. Tema põhihuvi oli eelkõige eri keelte vanasõnade omavahelised suhted (*Lithuanian Proverbs. Comparative study* (1976)). Grigas osales aktiivselt rahvusvahelises parömioloogilises uurimistöös, oli tihedas kontaktis Wolfgang Miederi, Arvo Krikmanni jt kolleegidega.

Leedu vanasõnad ja kõnekäänud koondati Grigase juhtimisel 2008. aastal kaheosaliseks mahukaks koguteoseks *Lietuvių patarlės ir priežodžiai* (Leedu vanasõnad ja kõnekäänud). Selles töös toetus ta suuresti Eestis vanasõnadega tehtule. Samuti on Grigasel silmapaistvad teened Leedu folkloristika arendamisel. Kazys Grigase sünniaastapäeva tähistamiseks ilmub tema kolleegidelt pühendusteos Leedu Kirjanduse ja Folkloori Instituudi sarjas “Tautosakos darbai”.

Arvo Krikmann

Tiiu Ernitsa doktoritöö muusikakasvatusest baltisaksa koolides

16. mail 2013. aastal kaitses Tiiu Ernits Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituudis doktoritööd “Muusikaõppekirjandus ja laulmisõpetus saksa õppekeelega koolides Eestis aastatel 1860–1914 / Music Education Literature and Teaching of Singing in Schools with German as the Language of Instruction in Estonia 1860–1914”.

Tiiu Ernits on võtnud doktoritöö teemaks seni uurimata, kuid väga olulise valdkonna baltisaksa kultuuris – muusikaõppekirjanduse ja laulmisõpetuse Eesti ala saksa õppekeelega koolides. Usume, et baltisaksa kultuur on eesti kultuuri oluliselt mõjutanud, kuid baltisaksa kultuuri ennast ja selle konkreetseid mõjusid eesti kultuurile me kuigi põhjalikult ei tunne. Teema on tähtis sellegi poolest, et need koolid olid tegelikult poliüetnilised ja neis õppis arvukalt ka eesti lapsi.

Ainest analüüsitakse kolme ajalooperioodi löikes, mis on kooskõlas tollase sotsiaalkultuurilise tegelikkusega. Vaadeldav varasem periood (1860–1886) langeb ajajärku, mil eesti talupojad vabanesid pärisorjusest ning eesti lastel avanesid varasemaga võrreldes suuremad võimalused koolihariduse omandamiseks, ühtlasi arenes hoogsalt koorilaulukultuur; aastad 1887–1905 langevad venestusaega ning sellele järgnev periood (1906–1914) lõpeb Esimese maailmasõja algusega ja tähistab baltisaksa kultuuri viimast ajajärku Eestis.

Tiiu Ernits. Foto Jaak Nilson 2013.

Töös näidatakse, kuidas baltisaksa ühiskonda ja kultuuri imbusid vähehaaval sisse uuenduslikud ideed. Sarnaselt muu Euroopaga toimus ka Balti kubermangude muusikaelus üleminek seisuslikult ühiskonnalt kodanikuühiskonnale. Muusikakultuuri eriliseks tunnusjooneks sai muusikaühingute ja lauluseltside asutamine. Seniste salongikontsertide asemel sai muusikaelu keskpunktiks avalik kontsert. Kõik see puudutas otseselt ka koole. Oluliseks said mh Pestalozzi algatatud haridusreformid, mis riivasid kooli ja kiriku senist kokkukuuluvust ning toetusid pigem rahvalaulule kui kiriklik-religiooslele traditsioonile.

Antakse põhjalik ülevaade saksakeelsest kooliharidusest Eesti alal aastatel 1860–1914, laulmisõpetuse alustest ja põhiprintsiipidest 19. sajandil Saksamaal ja Balti kubermangudes ning laulmisõpetusest Balti kubermangudes õppekavade ja programmide põhjal. Käsitletakse mitte ainult tugeva saksaliku mentaliteediga saksa rahvusest õpilaskonnaga koole, vaid ka muid saksa õppekeelega koole. Seega omandab termin *balti* pigem geograafilise tähenduse. Leitakse, et saksa kasvatusteaduslikud ideed leidsid Balti kubermangudes kõlapinda eriti õpetajate seminaride, Tartu Ülikooli ning gümnaasiumide õpetajate kaudu.

Kokkuvõttes märgitakse, et saksa muusikakasvatuse eesmärgiks oli “kõrge kvaliteedi saavutamine nii esteetilisuses (tunnete ja muusikalise maitse rafineerimine), moraalsuses ja kõlbelisuses (tahtejõu- ja karakteri tugevdamine, laulmise vastu lusti ja armastuse kasvatamine) kui ka sotsiaalsuses (lauuoskuse andmine ning parimatest saksa (rahva) lauludest kindla pagasi kujundamine rahva ühislaulus osalemiseks)” (lk 53).

Rahvalaulust rääkides märgitakse, et rahvalaulu mõiste piirid olid 19. sajandi Saksamaal palju laiemad kui nt tänapäeva Eestis. Nimelt ei tehtud vahet “rahva seast lähtunud” ja “rahva poolt omaks võetud” autorilaulu vahel, rõhutades, et rahvas manifesteeris end niihästi endaloodud kui ka omandatud lauludes ja rahvalaul tähendas ühtlasi rahvuslikku laulu (lk 56).

Tegelikult käsitasid uurijad ja tavakasutajad seda mõistet ka Saksamaal erinevalt. Näiteks ilmusid 19. ja 20. sajandi vahetusel paralleelselt kaks suurt laulukogumikku – Ludwig Erki ja Franz Magnus Böhme koostatud kolmeosaline rahvalaulude kogumik *Deutscher Liederhort* (1893–1925) ja Franz Magnus Böhme *Volksthümliche Lieder der Deutschen im 18. und 19. Jahrhundert* (1895). Viimane sisaldas rahvalikke laule (ehk siis rahva seas populaarseks saanud autorilaule). Väljaanne on eeskujulikult kommenteeritud, defineerib rahvaliku laulu mõiste ja toob ära avaldatud laulude sõnade ja viiside autorid ning varasemad ilmunisdaatumid. Kooliõpikutes sellist vahet ei tehtud. Neid mõisteid ei ole ka Eestis tavakasutuses ja koolilaulikutes alati eristatud, kuid see on tingitud pigem teadmatusest ja asjaolust, et need piirid ongi veidi hägused.

Eraldi analüüsitakse töös kooliõpikut kui teadusliku uurimistöö objekti – õpiku funktsiooni ja tähendust, õpikut kui sotsiaalkultuurilist fenomeni, kui väärtuste kandjat. Seejuures leitakse, et vanade väärtuste taasavastamine võiks pakkuda lahendusi ka tänapäevastele muusikakasvatustele probleemidele. See mõte vääriks edaspidi lähemat avamist. Samuti käsitletakse Saksamaa, aga ka teiste Euroopa maade, sh Eesti koolkondade õpiku-uurimist. Ennast peab autor Põhjamaade koolkonda kuuluvaks eeskätt historistliku lähenemise tõttu, kuid tugineb uurimistöös eeskätt saksa uurijate teoreetilis-metodoloogilistele eeskujudele, mis on uurimismaterjali arvestades ka loogiline.

Sisuliselt kõige olulisem peatükk sisaldab empiirilise uurimuse saksakeelsest muusikaõppekirjandusest Eestis. Kõigepealt antakse ammendav ülevaade teoreetilisest orientatsioonist ja uurimiseesmärkidest, valimite koostamise põhimõtetest, uurimisevahenditest, andmetöötluste põhimõtetest ja meetoditest. Kuna probleemiks oli teemavaldkondade ja elusituatsioonide mõistete komplitseeritusest tingitud mõistevaliidsus, kasutati ka eksperthinnanguid laulutekstides peituvatele kasvatusväärtustele.

Vaadeldud perioodidel kasutusel olnud õppekirjandust uuritakse eraldi nooremas ja vanemas vanuseastmes. Vaatluse all on biograafilised andmed, kujundus, õppeaine sisu, aine- ja õpikudidaktika ning lauluvara. Tuuakse esile laulusõnade ja -viiside autorid ning tõdetakse, et valdav on monokultuurilisus – domineerib saksa päritolu aines. Muusika osas käsitletakse laulude häälte arvu, meetrumit, helistikke, ambitust ja helilaade. Ettekujutuse laulude vormist, meloodikast ja rütmist saab lugeja lisas leiduvatest laulunäidetest. Alapeatükis “Sagedasemad laulud” tuuakse ära ka laulude autorid ja pealkirjad. Edaspidi oleks huvitav võrrelda, mil määral kasutavad samu laule ja muusikatunnuseid toleaeagsed eestikeelsed laulikud.

Põhjalikult analüüsitakse õppesisu, sh kasvatusväärtusi. Sissejuhatavalt antakse ülevaade erinevatest väärtuste liigitustest. Märgitakse, et kasvatustaotlusi määratlevad väärtused võivad eri ajajärkudel ja eri kultuurides muutuda, sest ka ühiskond ja kultuur on pidevas arengus ja muutumises. Kõige ilmekamateks väärtuste kandjateks muusikaõpikutes ja laulikutes peetakse laulude sõnu, mistõttu edaspidi keskendutaksegi uurimuses eeskätt laulusõnadele. Lauluvara analüüsimisel kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit ning kvalitatiivset summeerivat sisuanalüüsi, saadud andmete tõlgendamisel aga ennekõike hermeneutilist meetodit.

Huvipakkuvad on baltisaksa ja Saksamaa laulikute võrdlused ning esiletoodud erijooned. Erinevusi oli näiteks kasvatusväärtuste hierarhias. Saksamaa laulikutes olid rohkem esindatud esteetilised ja sotsiaalsed väärtused. Võrreldes elusituatsioonide väärtuste esinemissagedusi leiti, et lojaalsust riigile kajastavad elusituatsioonid olid Baltimaade alama astme laulikutes vähem väärtustatud kui Saksamaa omades, samas tütarlastele määratud Saksa päritolu laulikutes väärtustati eriti looduses olekut, Balti kubermangude omades aga perekonnaga seonduvat.

Ilmneb, et selge pööre statistiliselt oluliselt erinevate tunnuste keskväertuste valdas algas aastaga 1887. Balti kubermangude laulikutes väärtustati tollest ajast alates rohkem usuga seotud kasvatusväärtusi; Saksamaa laulikuis elust rõõmu tundmist, vastutustundlikuks inimeseks kasvamist, isamaad ja rahvuskultuuri jt. Samast aastast alates oli kasvanud kõigis baltisaksa laulikuis elusituatsioonina reisimise, rändamise olulisus. Kolmandal perioodil suurenes Balti kubermangude laulikutes leina ja lahkumise seotud temaatika.

Püütakse leida ka põhjusi, miks oli Baltisaksa laulikutes jäetud märkimata paljude laulude muusika ja tekstide autor. Võimalikuks eeskujuks peetakse koraaliraamatuid, kus autoreid üldjuhul ei fikseeritud, samuti arvatakse, et suur osatähtsus võis olla nn mugandatud luulel. Selline tendents oli ms omane ka tolle aja eestikeelsele luulele, kus saksakeelsete tekstide mugandused olid väga sagedased, ning nende autorid jäeti enamasti märkimata.

Üllatab asjaolu, et Balti kubermangude laulikutes leidis rohkem 3- ja 4-häälseid, Saksamaa laulikutes aga enam ühehäälseid laule. Siin arvatakse olevat oma osa Eestis levinud hernhuutlusel ning leitakse, et teema väärriks edasist põhjalikumat uurimist.

Uuritud muusikaõppekirjanduses leitakse mitmeid mõttesuundi, mis haakuvad tänapäeva aktuaalsete mõttesuundadega, nagu näiteks mõnes õpikus avaldunud ainete lõimumise taotlus, suund kooli ja kodu koostööle, eluaegse õppe vajaduse rõhutamine, Euroopa muusikaelu suundumuste järgmine, ratsionaalsuse ideoloogia. Tehakse rida ettepanekuid tulevasteks uuringuteks ning leitakse, et Balti kubermangude kooliharidust tuleks käsitleda ühtse haridusstruktuurina.

Samas ei mainita töös kordagi samal ajalooperioodil ilmunud eestikeelseid kooli- laulikuid ega tõstatata üldse probleemi nende võimalikust võrdlusest saksakeelsetega. Võrdluse aluseks on vaid Saksamaa ja Balti kubermangude saksakeelne koolide muusikakirjandus. Oleks aga väga huvitav teada, mille poolest sarnanes või erines omavahel Eestis kasutatav eesti- ja saksakeelne koolide lauluvara. Mil määral eestikeelsed muusikaõpikud ning laulikud toetavad või ei toeta seisukohta, et Balti kubermangude kooliharidust tuleks käsitleda ühtse haridusstruktuurina? See olekski ettepanek järgnevaiks uuringuteks. Täielikult võib nõustuda väitega, et kõnealune uurimus saab olla abiks ja aluseks mitmete tulevaste uuringute ja õppematerjalide koostamisel.

Ingrid Rüütel

Digitaalhumanitaaria seminar: interdistsiplinaarselt IT-rakendustest

25. oktoobril 2013. aastal toimus Eesti Kirjandusmuuseumis seminar "Eesti digitaalhumanitaaria A 2013: IT-rakendused humanitaarteadustes". Digitaalhumanitaaria (*digital humanities*) on interdistsiplinaarne valdkond, mis Põhja-Ameerikas ja Lääne-Euroopas on arenenud iseseisvaks distsipliiniks. Selle algust nähakse 1940. aastates, mil Roberto Busa alustas Aquino Thomase tööde lemmatiseeritud korpuse loomisega. Digitaalhumanitaaria hõlmab humanitaarteaduste ja infotehnoloogia ühisosa nii humanitaarala andmekogude loomises ja haldamises kui ka allikate ja uurimistulemuste esitamises ning uurimistöös. Tegu pole pelgalt kogude digiteerimisega: digitaaltehnoloogiat kasutatakse, et uurida traditsioonilisi humanitaaralade huviobjekte uute küsimuseasetustega. Programmeerimine ega andmetöötlus pole osaks humanitaarerialade õppekavadest, aga vajadus selliste teadmiste ja oskuste järele on olemas. Mõned humanitaarid on omandanud rohkem või vähem süstemaatilised teadmised IT valdkonnas, teised teevad oma uurimisülesannete lahendamiseks koostööd arvutispetsialistidega.

Eestis esindavad seda valdkonda iseseisvate uurimisaladena arvutuslingvistika ja keeletehnoloogia, kuid kogu humanitaarias kasutatakse üha enam meetodeid ja lahendusi, mida saab mõtestada digitaalhumanitaaria raamistikus. Seminar oli korraldatud lootuses, et digitaalhumanitaaria uurimisala teadvustamine ning teadlaste koondamine loob paremad eeldused koostööks, teadmiste vahetamiseks ja välismaailmaga suhtlemiseks ning kokkuvõttes kogu valdkonna arenguks Eestis. Huvi seminari vastu oli suur, esinesid arheoloogid, keele- ja kunstiteadlased, rahvaluule- ja kirjandusuurijad, tutvustati digiarhiive, veebinäituseid, koosloomerakendust ning interaktiivse andmebaasifilmi projekti. Päev oli tihedalt sisustatud, seda täitsid 20 ettekannet, millele lisandusid kaks vaatmikku. Seminari eesmärgiks oli tekitada laiemat ühisosa humanitaarteadlaste vahel, seepärast polnud ettekanded jaotatud temaatilistesse blokkidesse erialade kaupa, vaid temaatiliselt hajutatud, et eri distsipliinide esindajad kohtuksid ja kuuleksid teistes valdkondades tehtavast. Siinkohal siiski temaatiline ülevaade erialade kaupa.

Folkloristika ja digitaalsete tehnoloogiate ühisosa tutvustasid seminaril mitmed uurijad kirjandusmuuseumist, seda nii kogude haldamise kui tehnoloogiate abil tekkinud analüüsivõimaluste näitel. Siinkirjutajad kirjeldasid Eesti Rahvaluule Arhiivi püüdlusi digitaalarhiivi loomiseks. Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalides orienteerumise tegid võimalikuks alates selle rajamisest 1927. aastal järjepidevalt koostatud materjali sisuregistrid ning mitmesugustel alustel koostatud kartoteegid. Alates 1990. aastate algusest registreid ja kartoteeke enam digitaalajastu ootuses ei täiendatud, kuid kohe ei asutud rajama ka uut arhiiviinfosüsteemi. Laekuvat materjali kirjeldati mitmesugustes dokumendiformaatides ja eri uurimiserühmade folkloristid asusid koostama erinevaid žanri- ja teemapõhiseid andmebaase. Erisugustes formaatides kirjeldatud materjali koondamine ülevaatlikku ühtsesse süsteemi on saanud võimalikuks alles nüüd, pärast kirjandusmuuseumi failirepositooriumi ja arhiiviinfosüsteemi Kivike (<http://kivike.kirmus.ee/>) loomist. Andres Kuperjanov avas oma ettekandes “Skriptoorium – tekstimassiivi automatiseeritud kiirtöötlus ja selle väljundid folkloristika osakonna sisestuste näitel” võimalusi, mida uurijale pakuvad Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna tekstid, mis on sisestatud masstöötlamiseks sobival kujul. Mitmesuguste tabelitega andmebaasi asemel toimub töö tekstimassiiviga. “Skriptooriumi” skriptid võimaldavad analüüsida suure tekstimassiivi ainejaotust ning otsinguga leida sealt vajalikud tekstid. Mare Kõiva ettekanne “Sakraaltekstide digikorpus” kirjeldas sarnases vormingus sisestatud digitaalseid tekste ning avas muude andmekogudega kombineerimise plaane ja võimalusi eeskätt Euroopa loitsude näitel.

Rahvaluuleteadust esindasid ka kaks vaatmikku. Piret Voolaid tutvustas paröömilise grafiti andmebaasi folkloristliku infoallikana. Paröömilise grafiti autor on sõnumi edastamiseks rakendanud vanasõnu (sealhulgas antivanasõnu), tsitaate, käibefraase, loosungeid ja muud sõnalist. Andmebaasi osaks on ka statistilise andmetöötluse võimalus, mis on abiks uurijale. Digitaalse uurimiskeskonna eeliseid tõi esile ka Liisi Laineste vaatmik “Ida-Euroopa kolme rahva naljade andmebaas”, mis tutvustas 2010. aastal Eesti ja Poola Teaduste Akadeemiate projekti raames alguse saanud *MediaWiki* põhisesse andmebaasikeskkonda loodud andmekogu (http://huumor.nutiteq.ee/Main_Page), millesse on koondatud kolme rahva nalju. Internetis on mitmeid *MediaWiki* lehekülgi, mille eesmärgiks on teadusartiklite andmebaasi loomine (nt BredeWiki ja Open WetWare) või üldisem akadeemiline koostöö. *MediaWiki* keskkond kombineerib entsüklopeedilist

info koondamise funktsiooni koostöövõimalustega ning sobib sellisena suurepäraselt rahvusvaheliste koostööprojektide elluviimiseks.

Pikaaegsed kogemused infotehnoloogide ja humanitaarteadlaste koostööst on eesti keeleteadlastel. Digitaalhumanitaaria seminaril peetud keeleteadlaste ettekanded avasid eelkõige keelekorpusi ja nende põhjal tekkinud võimalusi. Grethe Juhkason Tartu Ülikoolist tutvustas TÕ eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivi, mille kogusid on digitaliseeritud 2000. aastast. 2012. aastast alates on arhiivi materjalid kõigile huvilistele kättesaadavad veebiandmebaasina (<http://www.murre.ut.ee/arhiiv/>), iseseisev osa on murdekorpused (<http://www.murre.ut.ee/murdekorpused/>), mille eesmärk on teha hästi valitud ja täpselt litereeritud materjalid kõigist eesti murretest uurijatele elektrooniliselt kättesaadavaks. Pille Eslon Tallinna Ülikoolist kirjeldas, kuidas on üles ehitatud eesti vahekeele korpus (<http://evkk.tlu.ee/>), mis on eesti õppijakeele kirjalike tekstide kogu. Korpus võimaldab mitmetasandilisi otsinguid. Selle rakendusvõimalused on lisaks uurimistööle tulevaste õpetajate ja lingvistide koolitamises ning tegevõpetajate täiendõppes. Kadri Muischnek (samuti Tartu Ülikoolist) tutvustas ülikooli kirjaliku keele korpusi ja nende baasil tehtud ressursse. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis hoitakse, luuakse ja koostatakse mitut sorti keelekogusid (nende loend siin: <http://www.cl.ut.ee/korpused/>), mille loomise aluseks on erinevad printsiibid. Kuigi korpus ei saa olla esinduslik kogu ajaperioodi keelekasutuse suhtes, võimaldavad korpused siiski suure tasandi üldistusi keelekasutuse kohta. Kadri Vider tutvustas Eesti Keeleressursside Keskust (www.keeleressurssid.ee) ja võimalusi, kuidas keskusest humanitaarteadlasele kasu võib tõusta. Keeleressursside keskus on erinevates uurimisasutustes paiknevate, veebist ligipääsetavate andmehoidlate võrgustik, mis võimaldab autentimisega juurdepääsu mitmel erineval tasemel kasutajatele. Keskuse eesmärk on tagada kõigile huvilistele keeleressursside kättesaadavus. Suur osa humanitaarteaduste praeguseks digitaliseeritud või lausa digitaalselt loodud kogudest on keelepõhised, kuid sageli on arhiivide digikogud vastavalt kasutajarühmade vajadustele loodud eri standardeid järgides ja erineva detailsusega. Keeleressursside keskus on mitmete üleeuroopaliste võrgustike osa, nii on Keeleressursside Keskus osa CLARIN ERIC keeleressursside keskuste võrgustikust ja META-NETi ressursiregistrite võrgustikust, mille Eesti materjale esindab metaandmete register ja repositoorium <http://metashare.ut.ee/>.

Ka arheoloogias on infotehnoloogilisi vahendeid kasutatud juba ammu ning need on abiks nii materjalide koondamisel kui analüüsil. Mari-Liis Posti tutvustas Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi arheoloogiakogude infosüsteemi, Eesti suurimat teaduslikku arheoloogilist kogu. Veebiandmebaasis saavad lihtotsinguid teha kõik huvilised, detailsemat infot jagav andmebaasi osa on kättesaadav teadlastele ja ametnikele. Lisaks andmebaasile on kättesaadavaks tehtud ka arheoloogia-alane bibliograafia. Hembo Pagi (Southamptoni Ülikool / MTÜ Arheovisioon) pidas ettekande “Kuidas fotod ja andmed ellu ärkavad: Arheovisiooni kolm aastat”. Ta tutvustas uudset pildistamistehnoloogiat, mis on abiks nii andmete säilitamisel kui nende tõlgendamisel. Hembo Pagi osaleb Southamptoni ülikooli juures töörühmas, mis selle tehnoloogia arendamisega tegeleb. Allar Haav Tartu Ülikoolist pidas ettekande muistse asutuspildi uurimisest digitaalsete meetoditega, demonstreerides Kagu-Eesti rauaaegse asustumustri analüüsivõimalusi mitmesuguse tarkvara, sealhulgas geoinfosüsteemide abil. Kvantitatiivne lähenemine võimaldas hinnata asutuse tekkimise ja muutumise mustreid. Selline digitaalne ja ruumipõhine analüüs võiks kasulik olla ka teistel humanitaaraladel.

Kirjandusteaduse ja raamatuloo poolt andsid ettekanded ülevaate eri aspektidest: materjali digitaalselt kättesaadavaks tegemisest, selliste materjalide põhjal tehtud uurimistööst ning digiteerimisprojektidega kaasnevatest mõjudest ühiskonnale. Marju Mikkel Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist tutvustas veebikeskkonna “Kreutzwaldi sajand. Eesti kultuurilooline veeb” (<http://kreutzwald.kirmus.ee/>) uut versiooni. 2004. aastal alguse saanud mahukas sisupõhine kirjandusajalooline veebiprojekt, mille keskmes on kirjanik ja tema teosed, on nüüd kasutatav ka tahvelarvutite ja nutitelefonide vahendusel. Andmebaasi on koondatud kirjanike elulood, fotomaterjal, ilukirjanduse digiteeritud esmatrükid. Kirjandusmuuseumi kogudest pärit raamatute, käsikirjade ja fotode, aga ajaloolist tausta ja sündmuste konteksti avavate teistest mäluasutustest lingitud materjalide abil on “Kreutzwaldi sajand” muutunud arhiivide vaheliseks sisukeskkonnaks. Eestikeelse vanema ilukirjanduse tekstikorpuse põhjal saab tulevikus teha mitmesuguseid uurimusi. Elle-Mari Talivee Underi ja Tuglase Kirjanduskeskusest selgitas ettekandes “Digitaalsed kirjandusmaastikud”, kuidas on “Kreutzwaldi sajandi” andmekogud võimaldanud tal eesti kirjandusklassikat arvuti abil uurida. Digitaaltehnikad hõlbustavad ja automatiseerivad sõnakasutuse uurimist, neile lisandub kohakujutise uurimine kaarditarkvara abil. Pikemalt tutvustas ta, milliste järeldesteni on digitaalsed meetodid viinud Eduard Vilde romaani *Kui Anija mehed Tallinnas käisid* uurimisel. Vallo Kepp mõtiskles ettekandes “Audiovisuaalse-digitaalse kirjanduse võimalikkusest meie kultuuriruumis” kirjanduse digiteerimisega kaasnevatest mentaalsetest ja ühiskondlikest muutustest. Ta unistas võimalusest, et kõik kuni 1850. aastani ilmunud eestikeelsete raamatute eksemplarid oleks säilivuse ja uurimise huvides digiteeritud. See avaks tee uuteks avastusteks ja eesti kirjandusloo sügavamaks mõistmiseks. Vallo Kepp tuletas ka meelde raamatute digiteerimisega kaasas käivat muret digiteeringute säilimise pärast kiiresti muutuva tehnoloogia maailmas ning avaldas kartust, et digiraamatud võivad kaasa tuua raamatusõprade hulga vähenemise.

Kunstiteaduse poolt oli tutvustamisel nii kunstiline lahendus kui ka restaureerimistööde abimees. Raivo Kelomees Eesti Kunstiakadeemiast esitles esimest korda avalikkusele interaktiivset andmebaasifilmi projekti “The East” (autorid Raivo Kelomees ja Hille Karm). Ida-Virumaa tööstuspiirkonda kujutav film koosneb lineaarsest ja interaktiivsest osast, viimases saab liikuda neljas teemas. Filmil on kolm versiooni: kinoversioon, DVD-versioon ja veebiversioon, kinos valikute tegemiseks on loodud spetsiaalsed seadmed. Hilka Hiop ja Meelis Pärjasaar, kes esindasid Eesti Kunstimuuseumi, Eesti Kunstiakadeemiat ja Wiseman Interactive OÜ-d, tutvustasid muinsuskaitse ja restaureerimise valdkonna visuaalide digitaalse arhiveerimise ja graafilise dokumenteerimise süsteemi. Erialaspetsiifilisel süsteemil on kaks moodulit. Esimene neist tegeleb visuaalide graafilise kaardistamisega, võimaldades mälestise joonisele või fotole markeerida teose seisundi ning läbi viidud uuringute või konserveerimistöödega seotud andmestikku. Teine moodul loob võimaluse objekti uuringute ja konserveerimistevõimega seotud informatsiooni digitaalseks arhiveerimiseks.

Mäluasutuste kogude haldamist ja avalikustamist tutvustasid kolm ettekannet. Veronika Varik ja Jaanus Kõuts kirjeldasid projekte, mis laiemale avalikkusele äsja kättesaadavaks on tehtud või peagi avalikuks muutuvad, olles potentsiaalseks pinnaks uutele uurimisküsimustele. Andres Uueni tutvustas aga juba aastaid toiminud ja järjepidevalt arendatud virtuaalnäituste süsteemi. Niisiis andis Veronika Varik ülevaate

Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi 2013. aastal alanud projektist “Hariduslooline e-varamu”. TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum on sümbioos eesti haridusloole alaseid materjale koondavast muuseumist, arhiivist ja raamatukogust. Mäluasutuse eripärane vorm tähendas, et olemasolevate andmebaaside ja infosüsteemidega liitumine ei kataks kõiki kogude kirjeldamise vajadusi, seepärast luuakse arhiivmuuseumi jaoks eraldi digikeskkond, milles esialgu muudetakse kättesaadavaks audiovisuaalseid säilikuid. Jaanus Kõuts Eesti Rahvusraamatukogust tutvustas Eesti veebiarhiivi (<http://veebiarhiiv.digar.ee/>). Eesti võrguväljaanded arhiveeritakse sündesemplaridena alates 2006. aastast, neid kogub Eesti Rahvusraamatukogu ning need on nüüdseks veebikeskkonnas huvilistele kättesaadavad. 2014. aastal on kavas arhiveerida kogu kättesaadav eesti rahvusdomeeni (.ee) ning ka väljaspool seda asuvad eesti saidid, mille olemasolu õnnestub tuvastada. Selline tohutu andmekogu annab võimalusi uurida eesti kultuuris ja ühiskonnas toimuvaid protsesse, mis on leidnud kajastuse veebis. Humanitaarsete kogude avalikkusele esitlemiseks on aga lisaks andmebaasidele vaja kergelt kohandatavaid ja visuaalselt meeldivaid keskkondi. Andres Uueni ennistuskogust Kanut rääkis virtuaalmuuseum.ee lahendusest. 2006. aastal alustatud näituste süsteemi eesmärgiks on pakkuda keskkonda digitaalsete kogude esitlemiseks. Muuseumi idee on võimaldada ligipääs kogudele või valimikele neist, mida eelistatakse kättesaadavaks teha vaid virtuaalselt. Virtuaalmuuseumi kasutajakeskkond ja kujundus on kergelt kohandatavad ning näitusi on võimalik koostada mitmekeelsena.

Lisaks tutvustasid veel kaks ettekannet digitaalmeetodite ja avaandmete põhjal loodud uusi rakendusi. Priit Laanoja näitas ettekandes “Professionaalne kretinism ja moodsad tehnoloogiad”, milliste lahendusteni saab jõuda avalikke andmeid (eelkõige kaardirakendusi) kasutades. Kauaaegse haridusministeeriumi ametniku Ellen Siimaste kladele tuginedes on ta kaardistanud andmed eesti koolivõrgu ja selles aset leidnud muudatuste kohta. Koolide asukoht ja link kaardistatud tänavavaatele või fotole on nüüd veebis kõigile kättesaadavad (http://issuu.com/kulu_ja_kirjadega/docs/klade_ymbert-rukk). Vahur Puik tutvustas mängustatud koosloomerakendust Ajapaik (<http://ajapaik.ee/>). Fotohuvilisi kaasav veebilahendus võimaldab arhiividel saada teavet digiteeritud fotokogude kohta: sageli on fotol kujutatud asukoht teadmata, kuid paik võib kellelegi siiski tuttav olla. Ajapaik on loodud ajalooliste fotode pildistamiskohtade ja ülepildistuste kogumiseks. Veebikeskkonnas saavad huvilised aidata ajaloolisi fotosid kaardile paigutada, töö teeb lõbusamaks mängulisus: iga õigesti kaardile asetatud foto annab punkte. Sarnaseid koosloomerakendusi leidub paljudel mäluasutustel kogu maailmas.

Seminaripäeva lõpetas diskussioon, kus arutati edasisi koostöövõimalusi. Kõlas vajadus ühise häälekandja järele, kuhu kasutajad saaksid lisada üritusi, mõtteid ja uuringutulemusi. Seminari järel loodigi meililist ja koduleht <http://www.folklore.ee/dh/>. Kuna praegu oli tegu esimese üritusega, tutvustati palju just andmekogusid ning anti ülevaade väga üldistest suundadest. Esmakordselt digitaalhumanitaaria nimetaja alla kogunenud seminariosalised kirjeldasid peamiselt andmekogusid ja nende kasutamise üldsuundi, vähem räägiti konkreetsetest uurimisprojektidest ja rakendustest. Kogude haldamine ja kättesaadavaks tegemine ongi digitaalvaldkonnaga seotud humanitaaride töös olulisel kohal, samas võis kogudele keskendumise põhjuseks olla ka asjaolu, et tegu oli esimese üritusega, kus ressursidest ülevaate saamine ongi oluline. Tulevikus lootsid arutelul osalejad rohkem arutleda digitaalrakenduste kasutamise üle uurimistöös ning

mänguliste üldsusele suunatud rakenduste üle. Leiti, et digitaalhumanitaaria piires võiks kasu olla ka kitsama digitaalhumanitaaria teemaga (näiteks kaardirakendused, fotod) tegelevate uurijate interdistsiplinaarsest koostööst. Arutati võimalust korraldada 2014. aastal üritus Garage 48 formaadis, kus osalejad peavad 48 tunni jooksul oma idee ellu viima, eelkõige võiks säärase ürituse tulemusel valmida kas mängulised või populariseerivad laiatarberakendused. Koostööd humanitaaride ning arvutiteadlaste vahel saaks harjutada juba ülikooli bakalaureuseõppes.

Milline siis oli eesti digitaalhumanitaaria aastal 2013? Ettekannetest ilmnes, et kõige süstemaatilisemalt on tegeletud materjalikogude koondamise ja arvutipõhise otsitavuse tagamisega. Nendes ettekannetes, milles tutvustati tehnoloogiliste vahendite kasutamist konkreetsete uurimisküsimuste jaoks, tunti aga suurt huvi koostöö ja kogemuste vahetamise vastu. Näiteks Allar Haava ja Elle-Mari Talivee töös on digitaalsed meetodid aidanud jõuda materjali tõlgenduseni, milleni jõudmine oleks olnud ilma statistiliste ja kaardirakendusteta äärmiselt aeganõudev, kui mitte võimatu. Probleemid materjalide digiteerimise ning veebis kättesaadavaks tegemisega on sarnased kõigil humanitaar-teaduslike kogudega tegelejal, nii on teiste kogemustest õppimine väärtuslik.

Maailma digitaalhumanitaarias on Jeffrey Schnapp ja Todd Presner¹ eristanud kahte digitaalhumanitaaria lainet. Neist esimene, kvantitatiivne, tõi kaasa suured digiteerimisprojektid ja infrastruktuuride loomise. Teine laine toob endaga kaasa materjalide tõlgendamise ja analüüsimisega seotud digitaalsed lahendused ning digitaalselt sündinud ainese kogumise ja uurimise. Sellise jaotuse kohaselt on Eesti digitaalhumanitaaria jõudmas teise faasi, mil digiteerimisprojektid küll kestavad, kuid aina olulisemad on nende põhjal sündivad uut laadi lahendused. Digitaalhumanitaaria on kogu maailmas kiirelt arenev väli ning uusi IT-rakendusi tekib palju. Seega on kindlasti põhjust digitaalhumanitaarias toimivast-toimuvast rääkida ka käesoleval aastal.

Kaisa Kulasalu, Mari Sarv

Kommentaar

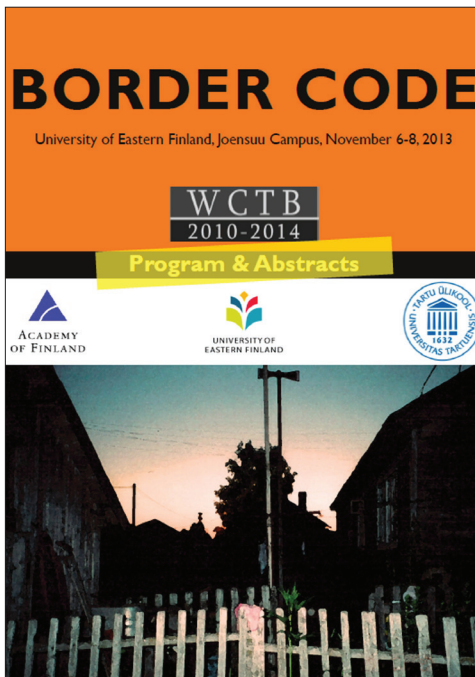
¹ Schnapp, Jeffrey & Presner, Todd 2009. 'Digital Humanities Manifesto 2.0' (http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf – 28. jaanuar 2014)

Konverents “Piiri kood”

Ida-Soome ülikooli Joensuu kampuses toimus 2013. aastal 6.–8. novembrini konverents “Piiri kood” (<http://www.uef.fi/wctb/border-code-konferenssi>). Selle korraldas Soome Akadeemia rahastatava uurimisprojekti “Kirjutamise kultuurid ja traditsioonid piiril” (*Writing Cultures and Traditions at Borders* – WCTB) töörühm. Konverentsi eesmärk oli kriitiliselt arutleda piiri interdistsiplinaarses uurimises kasutatavate mõistete, teooriate ja meetodite üle. Võib eeldada, et piiriteema uurijat ja uurimust kujundab mingi kindel piirist kõnelemise ja kirjutamise reeglistik, nii-öelda spetsiifiline piiri kood. Seega võiksid teadusuuringuid osaltki mõjutada piiri harjumuspärased esitusviisid või piiridele omistatud tähendused. See toob kaasa vajaduse kriitiliselt läbi vaadata mõisted, teooriad ja meetodid, mida nii topograafiliste, riigi- kui ka sümboolsete piiride uurimisel kasutatakse. Konverentsi teine arutlusteema oli piiriuurimise interdistsiplinaarsus. Piiriuurimise kujunemise ja tuleviku seisukohalt on oluline, et selle raames tegutsevad teadusvaldkonnad säilitaksid ka oma teadusala põhimõisted ja teooriad, mis tagaks piiriuurimise laiapõhjalise arengu, kaotamata kasutatavate mõistete ja teooriate analüütilist kaalu.

Konverentsil esines ligi kolmkümmend teadlast kaheksast riigist (Soome, Eesti, Norra, Vene, Saksa, Jaapani, India ja Iisrael) esindades järgmisi teadusvaldkondi: poliitiline geograafia, inimgeograafia, kultuuriantropoloogia, keeleteadus, folkloristika ja kirjandusteadus. Konverentsi peaesinejateks oli kutsutud antropoloogiaprofessor Sarah Green Helsingi ülikoolist ja poliitilise geograafia professor David Newman Jeruusalemma Ben Gurioni ülikoolist. Plenaarettekande pidas ka WCTB projekti vastutav juht dotsent Tuulikki Kurki Ida-Soome ülikoolist. Konverentsi avas Ida-Soome ülikooli rektor Perttu Vartiainen.

Konverents jaotus kaheksaks sessiooniks ja kolmeks plenaarettekandeks, milles arutleti piiride ja koodide üle erinevatest vaatepunktidest lähtudes. Esimese päeva sessioonil “Piiriületajad ja piiri ületamine” vaadeldi Soome ja Eesti vahelise piiriga seotud piiriületusi ja jutustusi sellest. Sessiooni “Siirdelised ja hargmaised identiteedid ning subjektid” ettekanded olid pühendatud väljarände ja piiri-ületamisega seotud identiteetidele ning piiriületajate määratlustele Vene ja Euroopa kontekstis. Konverentsi teise päeva sessioonil “Piiri retoorika” käsitleti

Konverentsi “Piiri kood” teesivihik.

sõnalisi ja visuaalseid väljendusvahendeid, mille abil nii topograafilisi kui ka sümboliseid piire on kujutatud kirjanduses, kunstis ja poliitilistes tekstides Norras, USA ja Mehhiko ning Vene ja Soome piiri näitel. Sessiooni “Kaasavad, välistavad ja poorsed piirid” esinejate fookuses oli Soome ja Vene piiri ületamisega ning eriti viisaga seotud teemad, samuti piiri sotsiaalne konstrueerimine Indias ning selle arvestamine piiriuurimise mõistetes ja teooriates. Sessioonis “Iseseisev ja võrreldav piiritlemine” peetud ettekannetes käsitleti suulises muinasjutupärimuses ilmnevaid sümboliseid piire ja piiriületustega seotud administratiivseid aspekte piiri vaatepunktist Venemaa, Taani ja Gröönimaa näitel. Konverentsi kolmanda päeva sessioonis “Piiril toimuv suhtlus ja väitlus” tegeldi keeles ja mikrotasandi kommunikatsioonis ilmnevate probleemidega – “piiriületustega” suhtlussituatsioonis – Soome ja Vene vahelise piiri ning Kesk-Euroopa näitel. Sessioon “Mitmemoõtmelised ja vastuvõetavad piirid” käsitles kultuuripiiride põimumist Vene ja Soome piiriala linnade ja muuseumide näitel. Konverentsi viimases sessioonis “Piir, sõda ja trauma” keskenduti piiri ületamisega seotud traumaatilistele kogemustele ja neist jutustamisele Venemaal, Eestis ja Iraanis.

Plenaarsineja professor Sarah Greeni loeng “Probleemsed kohad piiri koodis: põimumised Euroopa piiri-lugudes ja visuaalses kujutamises” pakkus ülevaate Euroopa piiriuurimise diskursustest ja eritasandite koodidest, mis kujundavad piiride kujutamist ja mõjutavad piiridele tähenduste andmist ja piiriületamise praktikaid. Plenaarsineja professor David Newman käsitles oma loengus “Muutuvad agendad piiri-uurimises” piiri-uurimise tänapäevaseid suundi ja rõhuasetusi, arvestades piiri-uurimise interdistsiplinaarsust, kus esile tuleb mitte niivõrd piiri tähendus territooriume eristava või ühendava joonena kuivõrd selle lokaalne ja individuaalne kontekst. Dotsent Tuulikki Kurki käsitles plenaarettekandes “Piir ja kood – kultuuri-uurimuslik vaatepunkt” piirikontseptsiooni kultuuriantropoloogia ja etnoloogia alases kirjanduses nii ajaloolises kui ka tänapäevase kultuuriuurimise perspektiivis.

Akadeemilisele programmile lisaks pakkus konverents filmiesitluse ja selleteemalise arutelu: vaadati mängufilmi “Я очажу” (*Time out*, režissöör Karen Oganessian, 2007). Filmiprogramm on osa WCTB projekti ning Vene- ja piiri-uurimisvõrgustiku VERA organiseeritud *Filmborders II* – see on piire kujutavatest mängufilmidest koosnev sari (vt lisaks: www.uef.fi/wctb/filmborders-ii).

WCTB on Soome Akadeemia rahastatav uurimisprojekt, mida täidetakse Ida-Soome ülikooli Karjala instituudis aastatel 2010–2014 (SA131578) ja projektitaitjad on Ida-Soome ja Tartu ülikooli kultuuriuurijad. Projektis osalevad PhD Mari Ristolainen, dotsent Kirsi Laurén, PhD Saija Kaskinen ja PhD Tuija Saarinen Ida-Soome ülikoolist ning dotsent Tiiu Jaago ja dotsent Risto Järv Tartu ülikoolist. Projekti vastutav juht on dotsent Tuulikki Kurki Ida-Soome ülikoolist. WCTB projekti uurimisrühm on korraldanud rahvusvahelisi piiri-uurimisalaseid seminare ka varem: Narvas ja Tartus “Piiri järjepidevus ja katkendlikkus” (2010) ning Ilomantsis Ida-Soome ülikooli Mekrijärve uurimiskeskuses “Piiriteooriad” (2011). (Vt projekti kohta lisaks projekti kodulehelt: www.uef.fi/wctb.)

Tuulikki Kurki

Sille Kapper kaitses doktoriväitekirja pärimustantsust

12. detsembril 2013. aastal kaitses Sille Kapper Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaar-instituudis doktoritööd *Muutuv pärimustants: kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2013 / Changing Traditional Folk Dance: Concepts and Realizations in Estonia 2008–2013*.

Väitekirja uurimuslikus osas jälgitakse üldmõiste *rahvatants* 21. sajandi alguseks väljakujunenud tähenduste paljusust. Ilmneb, et ka alles 5–10 aasta eest uudissõnana kasutusele tulnud *pärimustants* tähistab erineva taustaga kasutajale erineva ulatusega nähtusi. Väitekirjas on keskendutud mõiste *pärimustants* tähendusele selle termini kasutajate seas tänapäeva Eestis, siinjuures taandub nii teadus- kui argidiskursuse tekstide kodeerimisskeem põhikoodidele *minevikulisus*, *kogukond*, *osalus* ja *varieeruvus* (lk 44).

Sille Kapper Varssavis labajala valssi õpetamas. Foto Edite Husare 2013

Autor osutab, et 20. sajandi esimestel kümnenditel alguse saanud rahvatantsuharrastuse originaalilähedust taotleval stiliseerimata ja stiliseeritud suund lahkesid Eestis eriti tugevalt nõukogude okupatsiooni perioodil. See inspireeris teda käsitlema rahvuslikku lavatantsu kui spetsiifilist tantsukunsti vormi Epp Annuse sotskolonialismi kontseptsiooniga seotud raamistikus. Edasiuurimist vajasisid nõukogude perioodi mõju tantsutekstide varieerumises ning selle toimemehhanismid.

Uurimismaterjali kvalitatiivsel sisuanalüüsil pööratakse tähelepanu koodidele, mis väljendavad erinevate kogukondade liikmete väärtushinnanguid: mida arvati erinevatest variantidest ja varieerimisviisidest, millele üldse tähelepanu pöörati ja millele mitte, samuti kes, miks ja millistes situatsioonides neist teemadest kõnelevad, mis põhjustel ja mil viisil. Otsiti “refleksioone, mis näitaksid tegelike tantsurealisatsioonide ja neile antavate tõlgenduste ning hinnangute seoseid” (lk 49). Sellisel pole eesti pärimustantsu varem uuritud.

Märgitakse, et tänapäeval sekkub pärimustantsu mõistesse ka rahvusluse teema, mida esineb eriti rahvatantsijate ja rahvatantsujuhtide tekstides (lk 56).

Puudutades pärimustantsude omandamist tänapäeval, tõdeb autor, et dialoog tantsutekstiga ilmneb selgesti õppeprotsessis, kus vaheldumisi täienevad tantsu kontseptsioon ja realisatsioon. Ta nendib, et selline dialoog tantsuga võtab palju aega ning rahvatantsurühmad õpivad pärimustantsu pigem lühidalt ja kiiresti, projektina. Süvenemist see päriselt siiski ei välista. Näitena toob ta tantsurühma Leesikad Pakri tantsude põhisammu süvenenud õppimise, mille tulemusena noorte liikumises peaaegu puudusid varem omandatud lavatantsu mõjud (lk 69).

Uusimaks pärimustantsu varieerumist mõjutavaks ilminguks peab autor tantsutekstide rolli meediumina tantsija või tantsu vaataja suhtlemisel iseendaga. Selle kõrvale tuuakse üsna levinud hinnang, mille järgi pärimustants on igav nii tantsida kui ka vaadata ning selle abil ei käivitugi suhtlemist iseendaga. Tõlgendades olukorda nii, et kui tekst ei kõneta, siis on viga tekstis, lisab tantsuõpetaja pärimustantsu uusi elemente põhjendusega “et oleks huvitavam”. See on kooskõlas moodsa elulaadi aina uut nõudva mentaliteediga, kuid samal mõtteviisil põhinevad ka lavalise rahvatantsu esteetilised väärtused ning tantsustiil, mis on juurdunud põlvkondade mällu õige ja ehedana.

Sellele suunale töötab vastu pärimustantsu süvahuviliste subkultuur. Püütakse eemalduda lavatantsu esteetikast ning taastada ökonoomset kehakasutust, pidades seda talupojatantsu oluliseks komponendiks ja väärtuseks. Ajalooliste ja piirkondlike kogukondade pärimustantsijate tõlgendustele on iseloomulik suhteliselt selge piir “õige” ja “vale” vahel. Paikkondlikku eripära ja identiteeti rõhutatakse teatud kindlate liikumisvariantide abil.

Autori sõnul eristatakse pärimustantsu rahvuslikust lavatantsust sageli ka osaluskesksuse ja ettekandelisuse kriteeriumi põhjal. Pärimustantsu ettekandmisel välisele publikule võib täheldada erinevaid suundi: tantsijate liikumismaneer võib sarnaneda lavastiilile, kuid võidakse sellele ka sihilikult vastanduda. Osalus- ja ettekandelise funktsiooni omavahelise segunemise kohta tänapäeval märgib autor: tants on korraka nii tantsija enese lõbu kui ettekanne pealtvaatajaile, kusjuures erinevate faktorite osakaal sõltub rühma sisemisest kultuurist, väärtushinnangutest, tegevusperioodist või konkreetsest situatsioonist.

Väitekirjas konstateeritakse, et pärimustantsijad ja pärimustantsust süvitsi huvitavad asjaarmastajad on asunud otsima uusi alternatiivseid meetodeid, kohandamaks

talurahva tantse tänapäeva esteetika ja elustiilidega, ilma et väheneks rõhk tantsija individuaalsusele, mille puudumist lavarahvatantsus nad kritiseerivad.

Kokkuvõttes nendib autor, et ühtne ettekujutus pärimustantsu olemusest puudub. Iga mõistestaja konstrueerib pärimustantsu mõiste oma teadmistest ja kogemustest tulenevalt. Nii võidakse ühel juhul selle määravaks tunnuseks pidada talupojakultuurist pärinevate liikumiselementide olemasolu või motiivide järjestust, teisel juhul saab oluliseks tantsu osaluskesksus vastandina esinemisele, kolmandal pannakse rõhku improvisatsioonilisele või vastupidi, rõhutatakse kohaliku kogukonna reegleid, norme ja eripärasid. Endised talurahva pärimustantsud ja nende elemendid on nüüdisajaks peaaegu täielikult kolinud külakogukonnast erinevate harrastajate ja huviliste kogukondadesse ning jätkuvad siin igal realisatsioonil aina uuesti loodava nüüdisaegse traditsioonina.

Kõnealuse uurimuse jätkuvõimaluseks peab autor postkoloniaalsete mõtteviiside rakendamist näiteks baltisaksa ja eesti talurahva tantsukultuuri suhete uurimisel. Peaaegu uurimata teema on ka eesti ja naaberrahvaste pärimustantsude suhted. Kuna tantsu ei tõkesta keelepiirid ja see on vägagi rahvusvaheline, oleks kunagi ehk mõeldav koostada ka rahvusvahelistele muinasjutukataloogidele analoogne Euroopa tantsude kataloog.

Kõnealuse uurimuse väärtuses kahtlust ei ole, aga kindlasti tuleb juhtida tähelepanu paarile seigale, mille puhul on tuginetud faktidega põhjendamata arvamused avaldustele. Sellised väited teaduskirjanduses on ebasoovitavad, sest võivad tekitada soovimatu lumepalliefekti.

Kristjan Toropi kogumiku *Viron vakka* kohta öeldakse, et see ilmus esmalt Tamperes soomekeelsena “majanduslikel ja poliitilistel põhjustel” (lk 42). Selline väide ei pea paika. Heino Aassalu kirjutab raamatus *Kristjan Toropit meenutades...*: “1979. aasta sai Toropile murranguliseks. Ingrid Rüütli kutsel asus ta Keele ja Kirjanduse Instituudis tööle rahvamuusika sektoris tantsu alal. [...] Eluülesandeks sai *Eesti rahvatantsude kogumiku* koostamine. See koosneuks osadest: kontratantsud, ringtantsud (voor- ja sõõrtantsud), polkad, labajalavalsid jne” (lk 10–11). Samas meenutab Kristi Salve: “Niisiis sai temast rahvamuusika sektori teadur, kelle tööplaanis oli akadeemilise rahvatantsuväljaande koostamine. Kristjan alustas innukalt, kuid eeltöö materjali väljaotsimise ja kopeerimise näol oli väga mahukas ja sellele kulunud aastate jooksul sai üha ilmsemaks, et ka seda südamelähedast tööd ei õnnestu laiaks paisunud tantsujuhtimise kõrvalt hästi teha” (samas, lk 74–75).

Niisiis: tantsuväljaanne oli instituudi riiklikus plaanis. Kui Torop läks tööle Rahvakultuuri Arenduskeskusse, leppisime kokku, et ta jätkab väljaande koostamist, selleks sai ta ka võimaluse võtta kaasa instituudis valminud eeltöö (topograafiliselt ja osalt tüpoloogiliselt korraldatud tantsukirjelduste mapid). Sektor pidi hoolitsema muusikalise poole eest. Mingit takistust polnuks ka hiljem valminud käsikirju instituudi publikatsioonidena avaldada ja ükski folkloori allikmaterjalide publikatsioon ei jäänud “majanduslikel ja poliitiliste põhjustel” ilmumata.

Viron vakka formaadis väljaannet polnud esialgu üldse kavas. Selle eeskujuks sai Pirkko-Liisa Rausmaa soome rahvatantsude kogumik *Tanhuvakka*. Raamatu koostamiseks sai ta tellimuse Soomest ning asuski seda koostama kohe soome keeles. Torop meenutab: “1991. aastal ilmus Soomes kogumik eesti rahvatantsude variante *Viron vakka*. See tuli Soome Rahvatantsusõprade Seltsi tellimusel. Olen tolle seltsi auliige.

Üldse on mul Soomega eriti tihedad sidemed. Käin seal sageli töö ja võõrsil. Valimikuks oli eelnev töö suures osas eesti keeles tehtud, soome keel mul suus, nii läks tantsude vakkakogumine hõlpsasti” (*Kristjan Toropit meenutades...*, lk 11).

Seega: eestikeelset käsikirja, mida kirjastamiseks pakkuda, polnud, ja mingeid poliitilise põhjusi selle väljaandmiseks samuti mitte. Seda Torop ka ei väida. Teatavasti ilmus rahvatantsude publikatsioone Eestis ka halvematel aegadel (Toomi 1953, Tampere 1975) ning kui valmis *Viron vakka* eestikeelne tõlge, ei jäänud seegi ilmumata. Meil oli palju puudusi ja probleeme, näiteks tehnilise varustuse ja rahvusvahelise teaduskirjanduse kättesaadavuse osas, kuid folkloorimaterjalide publikatsioone ilmus järjest. Väga tore, et Soome sõbrad, kellelt kõik folkloristid on saanud omal ajal abi ja tuge, sellisele mõttele tulid ja see teoks sai. Kuid see ei vaja mingeid olematuid põhjendusi.

Teine seisukoht, mis tugineb faktidega kinnitamata väitele, on see, et valssi ja polkat (iseseisvate tantsudena) tantsiti Eesti üldiselt ringis. Aluseks on Heino Aassalu tsitaat (lk 80). Täpselt sellised andmed on olemas just Kihnu kohta, millelegi muule konkreetsele Aassalu ei viita. Samas eristavad kihnlased oma tantsimisviisi kõigist mandrieestlastest, kellega nad on kokku puutunud. Viidatud Hiiemäe joonealune märkus aga ei räägi valssist ega polkast. Paljusid vanu eesti talupojatantse tantsiti ringis, sh varasema labajalavalsi erikujusid, kuid tavalist valssi ja polkat iseseisvate tantsudena tavaliselt ei tantsitud ringis. Nii on ka lihtsam, kuna pöörlemisel ei pea tegema täispöoret. Näiteks mäletan, et vahetult pärast sõda (ja ilmselt siis ka enne sõda) tantsiti Pärnus ja selle ümbruses peoõhtutel ringis vaid padespaani ja perekonnavalssi, koolipidudel ka jooksupolkat, liblikapolkat ja raksijaaku. Ka ei ole ma kohanud ringjoonel tantsitavat valssi ja polkat välitöödel mujal kui Kihnus. Ma ei taha väita, et seda ei võinud kunagi kuskil olla, kuid tsitaadid, millele viidatakse, mingeid konkreetseid andmeid selle kohta ei sisalda.

Täpsustamist vajanuksid lisa toodud ERA materjalide allikaviited. Puudulikud viited, mis tegelikult materjale tuvastada ei võimalda, võinuks pigem ära jätta, piirdudes märkusega, et taustmaterjalina on kasutatud vanemaid ERA allikaid.

Nimetatud puudused ei kahanda dissertatsiooni üldist väärtust. Selles rakendatud tantsu-uurimus on probleemiasetuselt ja metodoloogiliselt uudne ning analüüsilt põhjalik. Uurimismaterjalide mitmekesisus ning uurija enda tantsu- ja tantsuõpetaja kogemused tugevdavad tulemuste usaldusväarsust. Eesti etnokoreoloogia on täienenud uue suurepärase uurimusega.

Ingrid Rüütel

Rahvusvaheline folkloristika talvekool Jharkhandis (Indias)

12.–21. jaanuarini 2014. aastal toimus Indias Jharkhandi osariigis folkloristika talvekool “Tradition, Creativity and Indigenous Knowledge: Winter School of International Folkloristics and Indigenous Culture”. Selle korraldasid Jharkhandi Keskülikooli (Central University of Jharkhand) põlisrahvaste folkloori, keelte ja kirjanduse keskus (Centre for Tribal Folklore, Language and Literature) ning Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. Kohal oli lisaks folkloristidele ka ajaloolasi, lingviste ja meediauurijaid Eestist, Indiast, Taanist, Itaaliast, Irimaalt, Ameerika Ühendriikidest ja Hiinast. Suurem osa ettekandeid oli seotud rahvausundiga, mitmed uurijad keskendusid just India hõimupärimusele, näiteks pakkus Rabindranath Sarma ülevaate Jharkhandi osariigis elavate oraonide kombestikust, G. Badaiasuklang Noglait tutvustas Kirde-Indias elavate khaside huumorit, Li Ansiqi ettekanne käsitles aga Hiinas elava miao hõimu traditsioone. Stefano Beggiora vaatles India hõimuusundites leiduvaid uskumusi aja tsükliilisuse ja maailmalõpu kohta, tõstatades filosoofilise küsimuse, kas ei tähenda jätkuv moderniseerumine ja globaliseerumine ühtlasi mitte mütoloogilist, vaid tegelikku lõppu hõimumaailmadele. Vastukaaluks pakkus Madis Arukask loengute ja filmide näol ülevaate soome-ugri (vepsa, vadja) väikerahvaste elust. Veel rääkisid eestlased folkloori žanriteooriast (Ülo Valk), kogumismetoodikast ja selle muutumisest ajas (Merili Metsvahi), kogumistööst multietnilises keskkonnas (Pihla Maria Siim) ja isikukogemusjuttudest (Reet Hiemäe).

Lisaks sõnalisele folkloorile vaatlesid mitmed uurijad folkloori visuaalseid ja auditiivseid väljendusvorme. Uwe Skoda ettekanne andis aimu hirmufenomenide kultuurilisest ja piirkondlikust tingitusest, näiteks kujutatakse paljude Euroopa kristliku taustaga piirkondade pärimuses surnuid demoniseeritult ja ohtlikuna ning välditakse nendega kontakti, samas on Indias ja mujal Aasias piirkondi, kus kokkupuude kadunukestega on soovitud, neid võidakse hoida pikka aega elavatega ühes ruumis ja neil on oma koht ka suguvõsa ühisfotodel. Lisaks rääkis Skoda kukevõitluse sotsiaal-kultuurilisest tähendusest. Carlo A. Cubero kõneles helitõdedest (*sono-truths*) ehk sellest, kui oluline on uurimismaterjali talletamisel mittetekstiliste salvestusviiside roll. Marje Ermel arutas krišnaitide kogukonnas tehtud välitööde valguses helisalvestiste kui sotsiaalsete objektide üle, mida tuleks vaadelda nende vahetus kontekstis. Nilly Lepcha Karthak tutvustas lepcha hõimu traditsioonilisi pille ja muusikat. Lidia Guzy kirjeldas Indias Lääne-Orissas läbiviidud välitööde põhjal paradoksi, kuidas ühiskonnas madalaimasse puutumatus kasti kuuluvate külamuusikute roll muutub sakraalses kontekstis, kus just nende puutumatus võimaldab neil tegutseda vahemeestena inimeste ja jumaliku sfääri vahel. Kuna talvekoolis olid kombineeritud nii ettekanded kui ka seminari vormis arutelud, siis oli kõikidel teemadel võimalik vahetult diskuteerida ja esile tulid ka erinevad vaatenurgad. Näiteks tekkis Guzy ettekandega seoses poleemika, kuivõrd objektiivsed saavad olla Euroopa kultuuriruumist pärit uurija järeldused India hõimuusundite kohta. Nenditi, et ka samasse kultuuriruumi kuulumine mõjub teatava filtrina ega lase mõnikord märgata nüansse, mis avanevad just mujalt tulnule.

Talvekoolis tulid esile nii mõnedki uudsed vaatenurgad. Huvitav oli Claire Scheidi ettekanne lumeinimese (jeti) kujutamises folklooris, millest selgus, et lisaks hirmude

Punavalgete hõimulippudega sarnausuliste tempel Murmas. Reet Hiiemäe foto 2014.

spontaanselt mütologiseerimisele võib esineda ka vastupidine, demütologiseerimise tendents. Kishore Bhattacharjee osutas, et kuigi sellele on vähe tähelepanu pööratud, leidub mitmetele laialt tuntud kristlikele pühakulegendidele paralleele ka hindu pärimuses. Margaret Lyngdoh rääkis üleloomulikest teguritest ajendatud vägivallast, tuues näiteks hiljutised Thleni nimelise uskumusolendiga seotud vägivallajuhtumid Kirde-Indias. Tollheishel Khaling märkis, et sageli on kolonistide ja misjonäride mõju India hõimukultuuridele käsitletud hävitavana, kuid vahel võis see mõnes mõttes hoopis soodustada kohaliku hõimukultuuri säilimist (nt hõimu suurenenud eneseteadlikkuse kaudu). William Westerman paigutas kultuuride edasikestmisega seostuvad keerulised dilemmad globaalsesse perspektiivi, andes ülevaate sunnitud migratsiooni põhjustest maailmas ning osutades ühtlasi ohule, et kui sisserändajaid aidatakse korralikult läbi mõtlemata, võib see põhjustada hoopis vastuvõtva maa rahva kultuurilise genotsiidi.

Talvekooli raames oli võimalik külastada kohalikke oraoni hõimu külasid, tutvuda nende identiteedi väljendumise ilmingutega (nt tätoveeringud, kombetalitused), samuti kuulda nende pühapaikadega seotud pärimust (nt *sal*-puudega seotud kultus, imelised tervenemised olulisemate pühakohtade lähedal, aga ka kummitusfenomenid). Kaitsemaagia seisukohalt oli huvipakkuv kohata sümboolse kaitsefunktsiooniga vihmavarje pere- ja suguvõsasurnuadades, samuti võis näha hõimupühamutes (nt Murma küla *sarna*-templis) vihmavarju meenutavaid katuseid, mis kohalike elanike sõnul kaitsevad sümboolselt kogu hõimu ühtsust. Lisaks Sarna-Ma nimelise jumalanna austamisele keskendunud kohaliku usundi esindajatele leidis samades külates paralleelselt moslemeid, hindusid ja kristlasi. Üllatav oli vähene *oma* ja *võõra* rühma erinevuste avaldumine,

pigem võis kohata hübriidiseerumisilminguid (näiteks ristiusu/islami ülevõtnud oraonid jätkasid samal ajal ka mitmete hõimuusundi kommete täitmist). Küll aga võis *oma* ja *võõra* vastandamist ning ohtude pärimuslikku piiritlemist märgata geograafilisel alusel: enamik kohalikke elanikke, kellega vestlesin, leidsid, et Indias on ohtlikud *teised* osariigid ja piirkonnad, mitte nende enda oma.

Kokkuvõttes andis osalemine talvekoolis väärtusliku kogemuse, esinejad pakkusid värskendavaid vaatenurki, erinevuste ja sarnasuste tajumine India ja Euroopa usundi vahel mõjus uurijapilgule avardavalt ja tuleb kindlasti kasuks ka edaspidises töös.

Reet Hiimäe

Kolmas ülevenemaaline folkloristide kongress Moskvas

3.–7. veebruarini 2014 toimus Venemaal, Moskvast umbes 40 km kaugusel Voronovos kolmas ülevenemaaline folkloristide kongress. Selle korraldas Vene Riiklik Folkloori Keskus (Государственный республиканский центр русского фольклора, vt <http://folkcentr.ru/>) – Vene Föderatsiooni Kultuuriministeeriumi haldusalasse kuuluv, 1990. aastal loodud asutus, mille põhitegevus on Vene rahvaste traditsiooniliste kultuurinähtuste kogumine, säilitamine, uurimine, õpetamine, populariseerimine ja publitseerimine. Keskuses ilmuvad järjepidevalt populaarteaduslik ajakiri *Живая старина* ja teadusajakiri *Традиционная культура*. Keskuse direktor on Anatoli Kargin, folkloori ja etnograafia osakonna juhataja Varvara Dobrovolskaja, kelle õlul lasus ka kongressi korraldustoimkonna sujuv juhtimine, sh mahuka kava koostamine.

Iga nelja aasta järel toimuvast kongressist (esimene 2006. aastal, teine 2010. aastal) on kujunenud vene folkloristika ainulaadne tippündmus, mis koondab Venemaa akadeemiliste instituutide, uurimiskeskuste, kõrgkoolide vastavate kateedrite spetsialiste, lisaks Venemaale omaselt loominguliste kollektiivide ja ansamblike juhte ning rahvaharidustöö vallas tegutsevaid pedagooge ja metoodikuid. Osavõtjate arv on aastatega aina suurenenud, umbkaudu 650 delegaati esindasid kõikvõimalikke Venemaa piirkondi, peale selle oli osalejaid ka väljastpoolt Vene Föderatsiooni, nt Itaaliast, Poolast, Ukrainast, Valgevenest, Azerbaidžaanist, Lätist, Leedust ja Eestist.

Vene folklooriuurimise edendamisel märgilise tähendusega tõsiseltvõetava teadusfoorumi teemadering on äärmiselt lai. 2014. aasta on Vene Föderatsioonis kuulutatud ametlikult kultuuriaastaks, mis lisab kõigile kultuurisündmustele kaalu. Kultuuriliselt kaalukas oli ka folkloristide kongress, väga tihedas programmis oli kokku 31 sektsiooni ja 483 ettekannet.

Kongressi osalejate registreerumine toimus 4. veebruaril Vene Riikliku Folkloori Keskuse ruumides, avamine keskusest veerandtunnise jalutuskäigu kaugusel Mosk-

va Teadlaste Maja suures kontserdisaalis. Nii korraldajate kui kultuuriministeeriumi esindajate avakõnedes korrati üle suure folkloorifoorumi põhieesmärgid: tugevdada endiste Nõukogude Liidu vabariikide teadussidemeid, vähendada lõhet teoretikute ja praktikute vahel, tutvustada mitmekülgset valdkonna tegevust, võimaldada kogemuste vahetust ja inspiratsiooni. Eraldi rõhutati vajadust lähendada teadusmaailma ja kultuuriministeeriumi arusaamu ja tegevusi, ministeeriumi esindaja nimetas oma kõnes konkreetseid prioriteete: rahastada senisest enam ekspeditsioone ja materjali kogumist, hõlbustada arhiivide töökorraldust infotehnoloogiliste vahendite kaudu, publitseerida rohkem ja tulevasele järelkasvule mõeldes keskenduda eraldi noortefoorumitele.

Kongressil osalemine on oluline ka Eesti folkloristidele, esmajoones aitab see olla kursis kauaste traditsioonidega Vene folkloristika värskemate uurimissuundumustega, tutvustada suurel foorumil meie endi käsilolevaid tegevusi ning arendada koostöövõimalusi naaberriigi kolleegidega. Pole saladus, et taasiseseisvumise järel on Eesti folkloristide koostööprojektid olnud seotud põhiliselt Euroopa Liidu liikmesriikide ja Lääne teadlaskonnaga, akadeemiliseks töökeeleks on kujunenud suuresti inglise keel. Oluline on aga teada, millised on suure naaberriigi folkloristide uurimisteemad ja vaatenurgad, millised võimalused on teha võrdlevalt koostööd nende riikide teadlastega, kelle sotsiaalpoliitiline lähiminevik on üsna sarnane Eesti omaga. Niisama tähtis on olla kursis viimastel aegadel ilmunud venekeelse erialakirjandusega.

Kongressi akadeemiline töö toimus paralleelsektsioonides ja ümarlaudades, milles käsitleti äärmiselt erinevaid nähtusi, temaatikat, vaatepunkte. Väga paljude paralleelsektsioonidega suurest kongressist detailse ülevaate saamine on peaaegu võimatu, oma uurimisteemadest lähtuvalt osales allakirjutanu enim tänapäeva folkloori temaatikat käsitlevates sektsioonides. Kongressi esimesel sisulisel tööpäeval, 4. veebruaril modereerisid folkloristid Alexander Panchenko (Peterburi) ja Daria Radchenko (Moskva) ühele tänapäeval levinud folkloorinähtusele – kettkirjadele – pühendatud ümarlaua “Круговые письма как фольклорный жанр: трансмиссия, тексты, практики” (Ahelkirjad kui folkloorižanr: levik, tekstid ja praktikad) tööd. Viie esinejaga ümarlaua üldistava avaettekande pidas Alexander Panchenko, kes iseloomustas kogu kettkirjade traditsiooni selle eriilmelistes vormides ja levikuviisides nüüdisaegsete meemiteooriate abil. Nimetades kogu ahelfolkloori viiruslikuks bakterkultuuriks, nentis ta, et omaette tähelepanu väärib vastuvõtja reaktsioon, mis põhjustab tihtipeale uute iseseisvate folkloorinähtuste teket ja levikut. Ümarlauas oli kavas USA teadlase Daniel W. Van Arsdale'i ettekanne 1935. aastal Suure Depressiooni aegses Ameerikas (Denveris) kellegi salapärase Jane Doe poolt ringluse lastud “Send-a-Dime” nimelise rahakettkirja algupärast. Daria Radchenko tõstis oma ettekandes esile kettkirjade kollektiivsuse aspekti. Ümarlauas pidasid ettekanded ka Eesti Kirjandusmuuseumis folkloristika osakonna vanemteadurid Mare Kõiva ja Piret Voolaid, kelle mõlema varasem uurimistöö on olnud selle teemaga seotud. Mare Kõiva rääkis üle saja aasta vanusest kettkirjatraditsioonist, selle tänapäevastest siiretest ja terminikasutusest Eestis ning Piret Voolaid tõstis Facebooki ahelpostituste näitel esile võimaluse analüüsida folklooriainese kaudu varateismeliste identiteedi ja väärtushinnangute kajastusi. Ümarlaua ettekannete kohta leiab infot veebilehel <http://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2014/voronovo/>, foorumi tulemusena on lähiajal plaanis luua ahelfolkloori uurimise rahvusvaheline tööühm.

*Kettkirjade ümarlaual osalejad; ees vasakult Mare Kõiva ja Piret Voolaid.
Foto Kalle Voolaid 2014.*

Põnevad ja uudsed käsitlused kõlasid tänapäeva folkloori sektsioonis, mida juhatasid 5. ja 6. veebruaril Andrei Moroz, Olga Frolova (mõlemad Moskvast), Albert Baiburin (Peterburi), Mihhail Matlin (Uljanovsk) ja Natalja Jefimova (Joškar-Ola).

Bulgaaria folklorist Jekaterina Anastasova tegi võrdleva ülevaate Eesti ja Bulgaaria lokaalsetest identiteetidest, analüüsisid UNESCO kaitse all olevaid etnilisi pärandkultuure, küsides, kust läheb piir kultuuriuurimise ja folkloorse turismi vahel.

Tatjana Dianova (Moskva) ettekandes olid tähelepanu all vene rahvuslikud elemendid tulilind ja kolm vägilast rahvuslikus sümbolikas, rahvatraditsioonist kuni Sotši taliolümpiamängude sümbolikani välja.

Dionizjusz Czubala (Poola, Bielsko-Biala) ettekanne (mille luges ette autori abikaasa, etnomusikoloog Galina Kutõrjova-Czubala) analüüsis 2010. aasta aprillis Smolenskis Poola presidendi lennukiga TU-154 juhtunud õnnetuse järgseid vandenõulugusid. Üliemotsionaalses pingeolukorras levinud rohketes kuulujuttudes seostati Poola rahvuskatastroofi väga erinevate teooriatega, sh mitmesuguste poliitiliste vandenõudega.

Natalja Jefimova vastas oma ettekandega küsimustele, kuidas tuntud vene sotsiaalvõrgustikus VKontakte (vk.com) leviv folkloor osutab noortekultuuri põhiväärtustele ja millised neist väärtustest on esiplaanil.

Anna Sokolova (Moskva) väga hea näitematerjaliga ettekandes olid vaatluse all 7. septembril 2011. aastal toimunud Jaroslavli Lokomotivi hokimeeskonna lennukku järel tekkinud spontaansed mälestuspaigad ehk memoriaalid. Esineja keskendus nähtusele laiemalt, kuid eriti tekstidele, mida leinajad mälestuspaigas kasutasid.

Eesti Spordimuuseumi teadussekretär Kalle Voolaid kõneles legendaarsest Eesti jõumehest Georg Lurichist kui rahvajuttude kangelaslikust prototüübist, keskendudes lugudele, mis on kandunud tänapäeva välja.

Natalja Urvantseva (Petrozavodsk) keskendus Lenini stereotüüpsele kujule ja mõjule 1920. aastate lastefolklooris, nt mängudes (pärast Lenini surma 1924. aasta talvel mängiti Lenini matuseid, Lenini ja Trotski mängud).

Albert Baiburin (Peterburi) pidas ülevaatliku ettekande väljendi “101. kilomeeter” etümoloogiast ja folkloorsetest arengutest. Mäletatavasti oli termin NSV Liidus mitteametlikus kasutuses väga levinud ja tähendas, et teatavatel inimrühmadel (põhiliselt poliitiliselt represseeritud ja kriminogeenne kontingent) oli keelatud elada Moskvast, Leningradist, liiduvabariikide pealinnadest ja suletud linnadest 100 kilomeetri raadiuses.

Olga Frolova (Moskva) keskendus huumoriteemalises ettekandes abstraktsetele anekdootidele, vaagides nende olemust ja tegelaskujusid.

Konstantin Šumovi (Perm) ettekandes oli tähelepanu keskmes surma antropoloogia, lemmikloomade minek vikerkaaresilla taha, lemmikloomade mälestussaidid internetis ja nendel leiduv naiivpoeesia. Esineja kõneles ka lemmiklooma surmaga seonduvast naiivmütoloogilisest ettekujutusest, sellega seotud nn naiivkunstist, mille kaudu väljendavad lemmikut leinavad inimesed oma tundeid.

Kokkuvõttes võib öelda, et tänapäeva folkloori sektsioonis olid paljude teemade analüüsimisel abiks interdistsiplinaarsed, eriti sotsioloogilised vaatlusviisid. See on mõistetav, kuivõrd tänapäevast ainest, mida on võimalik koguda esitussituatsioonide ja kontekstilise ümbrusega, on uurijal sotsiokultuurilistes kontekstides ja funktsioonides tunduvalt lihtsam tõlgendada kui nt üle saja aasta vanuseid arhiivitekste.

Kõik õhtud olid täidetud rikkaliku kultuuriprogrammiga, mille hulgast said delegaadid valida omale meelepärase. Kongressi raames leidis aset folkloorifilmide festival, toimusid mitmed rakenduslikud (nt traditsioonilisele käsitööle ja koreograafiale) pühendatud õpitoad. Igal õhtul toimusid raamatuesitlused, kus erinevate institutsioonide esindajad tutvustasid oma värsked väljaanded, millest suur osa olid eri piirkondade folklooritekste tutvustavad mahukad akadeemilised folklooriväljaanded. Kongressiks anti välja artiklikogumik *Навстречу Третьему Всероссийскому конгрессу фольклористов. Сборник научных статей*, mis koondas uurimusi folklooriteooria üldküsimumuste ja folkloristika aktuaalsete probleemide kohta.

Pikad ja sisukad tööpäevad möödusid Voronovo sanatooriumi aladel, millel asuvad kõrvuti 18. sajandi teisel poolel ehitatud (ja kunagisele Moskva ülemjuhatajale, sõjakubernerile, krahv Fjodor Rostoptšinile kuulunud) mõisahooned ja rajatud mõisapark ning 1970. aastatel nõukogude modernistlikus stiilis taastusraviasutuseks ehitatud suurejooneline sanatooriumikompleks.

Kolmanda ülevenemaalise kongressi põhjaliku kava leiab folkloorikeskuse kodulehelt <http://folkcentr.ru/wp-content/uploads/2014/01/3-конгресс.pdf>, kahjuks ei ilmunud sündmuseks ettekannete teesid, kuid ettekannete põhjal kirjutatud artiklid plaanivad korraldajad avaldada kongressikogumikes.

Piret Voolaid

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

30. jaanuaril esinesid kõnekoosolekul Vahur Aabrams (Elulaulikute elulugudest), Olga Kõlli (Tõnisoni Mannist ja tema lauludest) ja Liina Saarlo (Kodavere Vana Kandle saamisest). Esitleti Seto Kirävara (Seto Instituut) viimaseid raamatuid: *Raasakõisi Setomaalt. Setomaa Jakob Hurda silmi läbi aastagil 1886 ja 1903. Kommentaarõga välläannõq* (koostanud Paul Hagu ja Vahur Aabrams, SI & EKM 2013) ja *Tõnisoni Manni elo ja timä laulu'* (koostanud Olga Kõlli, SI 2013). Samuti esitleti Kodavere *Vana kannelt* (koostajad Liina Saarlo ja Edna Tuvi, toimetajad Janika Oras ja Kristi Salve).

26. ja 27. veebruaril aitas ARS korraldada folkloristide talvekonverentsi “Folkloor ja sidusus” (<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2014/ftk/>).

Ell Vahtramäe

Eesti Rahvaluule Arhiivis

3. detsembril esines Risto Järv koos Paul Hagu, Vahur Aabramsi ja Ahto Raudojaga Põlva Seto Seltsi õhtul Põlva Keskraamatukogus, kus tutvustati temaatilisel õhtul raamatut *Raasakõisi Setomaalt. Setomaa Jakob Hurda silmi läbi aastagil 1886 ja 1903. Kommentaarõga välläannõq*.

7. detsembril viis Jüri Metssalu läbi kohapärimuse õpitoa Juuru rahvamajas ning esines Sutlema seltsimajas ettekandega “Kohapärimuse uurimismetoodikast ja Aespa pärimuspaikadest Endel Lõhkivi juttude kaudu”.

9. detsembril toimus Viljandis Ugala teatris kultuuripärandi aasta (2013) tänapidu, mille ettevalmistamisel osalesid Astrid Tuisk ja Risto Järv.

11. detsembril pidas Jüri Metssalu Riigikogus ettekande “Rail Balticu planeerimise probleemidest ja nende võimalikest lahendustest”.

12. detsembril toimus Järvemaal Sargvere mõisas muinasjutte ja kohapärimust käsitlev seminar “Muinasjutud ja kohapärimus tahavaatepeeglis”. Esinesid Moon Meier (Sargvere mõisast ja muuseumist: mõtted, nägemused, unistused), Valdo Valper (Kohapärimus ja Koeru), Mare Kalda (Aardejutud kohaseostes Järvemaal), Risto Järv (Linda kivist Lilla Daamini. Pärimus Tallinna ja Tartu vahel), Mall Hiiemäe (Jutustamisest mina-vormis), Inge Annom (Tõlke- ja tähendusprobleeme imemuinasjutuantoloogia teises köites) ja Kärri Toomeos-Orglaan (Peeglike, peeglike seina peal – muinasjuttuallusioonid ajakirjanduses). Toimusid rollimängu laadis mõttetalgud “Kuhu kulged, rahvajutuväljaanne?”, kus arutleti rahvajutuväljaannete tuleviku üle eri huvirühmade vaatenurgast. Seminar toimus Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi,

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna, Kultuuriteooria tippkeskuse ja Sargvere mõisa koostöös.

12. detsembril oponeeris Ingrid Rüütel Sille Kapperi doktoritööd “Muutuv pärimustants: kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2013” selle kaitsmisel Tallinna Ülikoolis.

13. detsembril pidas Mall Hiimäe ERMi Sõprade Seltsi mõisareisil ettekande “Keelatud jõulud”.

18. detsembril tutvustas Kaisa Kulasalu üliõpilaste teadustööde konkursi autasustamisüritusel oma magistritööd “Ropp ja riigivastane: rahvaluulekogude tsenseerimisest Eestis hilisstalinismi perioodil”, mis pälvis konkursil teise koha.

18. detsembril esines Risto Järv 57. Kreutzwaldi päevade teaduslikul konverentsil “Transmediaalsed siirded” ettekandega “Vanarahva muinasjutud reklaamikunstis”.

17. jaanuarist muutus avalikkusele kättesaadavaks Rahvusparkide mälumaastike kaardirakendus Maa-ameti kaardiserveris. Rakendus koondab Matsalu ja Vilsandi rahvusparkide kohapärimuslikke materjale, välitöid tegi ja materjalid koondas ERA kohapärimuse töörühm.

18. jaanuaril pidas Jüri Metssalu Eesti Rahva Muuseumi giidikoolis loengu “Mis on pärimuspaigad ja kust nende kohta andmeid leida?”.

30. jaanuaril esitleti Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kõnekoosolekul raamatuid *Raasakõisi Setomaalt. Setomaa Jakob Hurda silmi läbi aastagil 1886 ja 1903. Kommentaarõga välläannõq* (koostanud Paul Hagu, Vahur Aabrams) ja *Kodavere regilaulud. Vana Kannel XI* (koostanud Liina Saarlo ja Edna Tuvi, toimetanud Janika Oras ja Kristi Salve). Liina Saarlo pidas ettekande “Kodavere Vana Kandle saamisest”.

7. veebruaril esitleti Tartu Ülikooli Narva kolledžis Ingrid Rüütli koostatud raamatut *Ida-Viru rahvakultuurist*. Ettekandega “Ida-Virumaa rahvaluulekogujatest” esines Anu Korb, Mall Hiimäe ettekande teemaks oli “Kalendritavand kultuurikontaktide mõjuväljas”.

7. veebruaril väljaande *Kodavere regilaulud. Vana Kannel XI* esitlus Kodavere kihelkonnas Liivi muuseumis. Ettekannetega esinesid Liina Saarlo ja Janika Oras, ERA tegemisi tutvustas Risto Järv.

14. veebruaril toimus Eesti Kirjandusmuuseumis arutelu “Etnomusikoloogia kui teadusharu Eestis: probleemid ja perspektiivid”. Arutelu kutsus kokku Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Janika Kronberg, külalistena osalesid akadeemik Jaan Ross, TÜ kultuuriteaduste professor Kristin Kuutma, EMTA pärimusmuusika eriala koordinaator Tarmo Kivisilla ja Eesti Pärimusmuusika Keskuse vaatleja Kairi Leivo. Eesti Kirjandusmuuseumist osalesid etnomusikoloogia osakonna endine juhataja Triinu Ojamaa ja praegune juhi kohusetäitja Janika Oras, ERA juhataja Risto Järv, vanemteadurid Ingrid Rüütel, Mari Sarv ja Taive Särg, teadurid Helen Kõmmus, Liina Saarlo ja Andreas Kalkun.

21. veebruaril pidas Ingrid Rüütel ettekande “Rahvuslike laulude taassünd laulva revolutsiooni ajal” Tartu Tamme gümnaasiumis.

22. veebruaril pidas Ingrid Rüütel avakõne “Omariikluse tekke ja eestluse kestmise eeldustest” Eesti Naislaulu Seltsi Eesti Vabariigi aastapäeva kontserdil Tallinnas Metodistide kirikus.

24. veebruaril lõppenud mälestuslugude kogumise konkursi “Siberi kodu” (korraldajaks Okupatsioonide Muuseum koostöös Eesti Memento Liidu ja MTÜ-ga Siberi Lood) žüriis osales Anu Korb. 5.–12. klasside õpilastelt laekus kokku 107 lugu, tulemused selguvad maikuus.

25. veebruaril vestlus ja intervjuu Ingrid Rüütliga naiste rollist ühiskonnas Tallinnas Eesti Naisjuristide Seltsi seminaril.

26. ja 27. veebruaril esinesid üheksandal folkloristide talvekonverentsil “Folkloor ja sidusus” ERA töötajad Mall Hiemäe (Linnuliigi sulestiku värvus usundilise kuvandi kujundajana) ja Anu Korb (Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted. Traditsioonimuutused ja kogumiskontekst).

28. veebruaril toimus Eesti Vabariigi presidendi rahvaluule kogumispreemiade pidulik kätteandmine. Preemia pälvisid Hillar Palamets pikaage se ning järjepideva kogumistöö eest aastail 1991–2013, Terje Puustaja Virumaal Mahu külas tehtud perepärimuslike intervjuude eest ning Ado Seire Järvamaa Peetri kihelkonna kohalooliste intervjuude ja nõukogudeaegsete anekdootide kogu eest. Muusikat tegi Väägvere külakapell.

Autasustati ka kultuuripärandi aasta raames toimunud lastemängude kogumisvõistluse parimaid kaastöid. Võistlusele saatsid oma lapsepõlvemälestusi ja mänge kokku 77 inimest kokku 650 leheküljel, lisaks kogunes fotosid, jooniseid, paberlauamänge, pabernukke jm. Vanim vastaja oli 100-aastane, noorim 11-aastane. Žüriis osalesid Mall Hiemäe, Risto Järv, Kadri Tamm, Astrid Tuisk, Piret Voolaid (Eesti Kirjandusmuuseum), Tiia Toomet (kirjanik, Mänguasjamuuseumi rajaja), Karin Konksi (Eesti Rahva Muuseum), Heli Poolakese (Tartu Mänguasjamuuseum). Esiletõstetute nimekiri ja katkendid toredatest kaastöödest on kättesaadavad võistluse kodulehel <http://www.folklore.ee/ukauka/kogumisvoistlus-2013/>

Kogumispreemiade kätteandmise järel kuulutati välja kogumisvõistlus “Millest tunnen oma kodu? Lood meie kodudest”. Küsimustikule saab vastata ERA rahvaluule kogumise portaali Kratt leheküljel <http://kratt.folklore.ee/ctrl/et/Kysitluskavad/andmed/6>.

5. märtsil pidas Ingrid Rüütel kõne “Kristjan Toropit mälestades” Toropile pühendatud pingi avamisel Tallinna vabaõhumuuseumis.

7. märtsil esines Anu Korb Tartu Ingerisoomlaste Seltsis ettekandega “Naiste pühad Siberi eestlaste traditsioonis”.

11. märtsil pidas Jüri Metssalu Eesti Akadeemilise Usundiloo Seltsi loengusarjas “Püha ja paik” loengu “Looduslikud pühapaigad Eesti kultuuriruumis Juuru kihelkonna näitel”.

14. märtsil pidas Ingrid Rüütel avakõne “Keelest ja sõnast” Eesti Segakoolide Liidu emakeelepäeva kontserdil Jõgeva kultuurikeskuses.

20. märtsil oponenteeris Ingrid Rüütel Natalja Ermakovi doktoritööd “Эрзянские причитания и плачи: традиции бытования и современное состояние” selle eelkaitsmisel Tallinna Ülikoolis.

26. märtsil osales Anu Korb interdistsiplinaarsel konverentsil “Medica IX. Tervis, linn ja loodus” ettekandega “Oma toit: muutustest Siberi eestlaste toidukultuuris”.

24.–27. märtsini pidas Risto Järv loenguid eesti folkloorist Ungaris Debreceni ülikooli soome-ugri osakonnas.

Kaisa Kulasalu

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas

7. detsembril esitlesid ajakirja *Folklore: EJF* peatoimetaja Mare Kõiva ja 54. numbri külalistoimetajad Piret Voolaid ja Kalle Voolaid Eesti Spordimuuseumi 50. aastapäeva rahvusvahelisel konverentsil “Olympic memory – Olümpiamälu” ajakirja *Folklore: EJF* spordi- ja liikumiskultuuri teemalist numbrit.

12. detsembril esines Mare Kalda Järvamaal, Sargvere mõisas TÜ ja Eesti Rahvaluule Arhiivi muinasjuttude töörühma muinasjuttude ja kohapärimuse seminaril “Muinasjutud ja kohapärimus tahavaatepeeglis” ettekandega “Aardejutud kohaseostes Järvamaal” (kõneleja keskendus küsimusele, missugused jutusisu seostumise viisid kohtadega tulevad ilmsiks Järvamaa aardejuttudes).

13. detsembril pidas Reet Hiemäe Eesti Akadeemilise Usundiloo Seltsi aastakonverentsil “Inimene, religioon, konflikt” ettekande “Uususundid kõverpeeglis: kas konflikt või ühe terviku kaks tahku”.

17. ja 18. detsembril 57. Kreutzwaldi päevade teaduslikul konverentsil “Transmediaalsed siirded” esinesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov ettekandega “Transmediaalsed hiiunarratiivid” ning Katre Kikas ettekandega “Rahvajutust ajalugu otsimas. Muinasjutt Rahurikkujast, Siniussist ja Truuvaarist 1890. aasta ajakirjanduses”. Teisi esinejaid: Janika Kronberg (Eesti Kirjandusmuuseum aastal 2013), Toomas Kiho (Eesti Linnarahva muuseum ja Jaan Tõnissoni osa selles), Katrin Saks (Sissejuhatus teemasse), Aune Unt (Sirp ristmeedia meelevallas), Indrek Hargla (Kirjanik kui kratt), Mari Laaniste (Korrutamise kultuur), Siim Sorokin (Sidusad karakterikavatsused, ebausutavad lood? Kollektiivselt esilduv mõtlemisest mõtlemine teleseriaali “Breaking Bad” internetiretseptisioonis), Anneli Saro (Film kirjanduse populariseerija, interpreteerija ja kanoniseerijana), Külliki Kuusk (Tondid, pillipuhujad ja palverändurid ehk mis on vabaduse hind? Ühest Uku Masingu suurest müüdist), Risto Järv (Vanarahva muinasjutud reklaamikunstis), Marju Kõivupuu (Harglast, ristipuudest ja Vaigutajast ehk kes tegelikult mängib täringuid? “Süvahavva” näitel), Maarja Lõhmus (See oli nali!).

12.–21. jaanuarini osales Reet Hiimäe Jharkhandis (India) rahvusvahelises talvekoolis “Winter School of International Folkloristics and Indigenous Culture” ettekandega “Personal experience stories about the netherworld: Tradition and individuality”.

26. jaanuaril pidas Mare Kõiva Tallinnas Krautmani Massaaži- ja Terviseakadeemias loengu eesti loitsudest.

30. ja 31. jaanuaril Eesti Kirjandusmuuseumis ja Eesti Rahva Muuseumis korraldatud lasteaiadõpetajate eesti keele koolitusseminaril “Mis su nimi? – Nipitiri”, mille peakorraldaja oli Piret Voolaid, esines Mare Kõiva ettekandega “Hellitus- ja hüüdnimed – meie isiklik varandus”.

3.–7. veebruarini Voronovos (40 km Moskvast) korraldatud kolmandal ülevenemaalisel folkloristide kongressil esinesid kettkirjade ümarlauas “Круговые письма как фольклорный жанр: трансмиссия, тексты и практики” (Ahelkirjad kui folkloorižanr: levik, tekstid ja praktikad) ettekannetega Mare Kõiva (Современные религиозные цепные письма / небесные письма) ja Piret Voolaid (Раннеподростковый идентитет в цепных постах в сети Фейсбук).

7. veebruaril toimunud raamatuesitlusel TÜ Narva kolledžis tutvustasid rahvakultuuri uurijad kogumiku *Ida-Viru rahvakultuurist* artiklite põhiseisukohti. Regionaalset kohapärimust käsitleva artikli autori Mare Kalda teemaks oli “Kohapärimus loob kohatunnet”.

26. veebruarist 1. märtsini viibis folkloristikaosakonnas külalistedlane Irina Sedakova, kes töötab venekeelsete arhiivikogudega, pidas ettekande talvekonverentsil ja esines seminaril.

26. ja 27. veebruaril korraldas Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond koostöös Akadeemilise Rahvaluule Seltsi ja Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnaga Urvastes Uhtjärve Ürgoru Nõiariigis üheksanda folkloristide talvekonverentsi “Folkloor ja sidusus”.

Osakonda esindasid Arvo Krikmann (Ütlused intraetnilisest kannibalismist kaas-aegses internetis / Sayings about intra-ethnic cannibalism in contemporary Internet), Mare Kõiva (Making sacred places and convergence rituals), Liisi Laineste (Maailmalõpuhumor: 21. detsember 2012 pildis ja reaktsioonides / End of the world humour: December 21, 2012, in visual reactions), Piret Voolaid (Olümpiavõitja kui müütilise rahvuskangelase konstrueerimine internetis: kvaasireligioosne vaatepunkt ühele dopingujuhtumile / Constructing the Olympic winner as a mythic national hero in the Internet: A quasi-religious viewpoint of a doping-case), Anneli Baran (Mida on ühist rahvastikuküsitlusel ja kujundlikul keelel – “pruudipõua“ näitel / What do polls and figurative language have in common? “Pruudipõud” (‘shortage of brides’) as an example) ja Jaan Sudak (Dream interpreting as creating a bond between a person and the community).

Teisi esinejaid: Mall Hiimäe (Linnuliigi sulestiku värvus usundilise kuvandi kujundajana / The plumage colour of bird species influencing religious perceptions), Anu Korb (Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted. Traditsioonimuutused ja kogumiskontekst / Healers, disease explanations and cures

among Estonians from Eastern Siberia, Minusinsk. Changes in tradition and the context of folklore collection), Aivar Jürgenson (Eesti kui pagulase rahvameditsiin / Estonia as a medicine of the refugees), Irina Sedakova (Demons of Transition and Beginning), Arūnas Vaicekauskas (Communities of the native faith, folklore and coherence), Liisa Granbom-Herranen (Proverbs in family, some thoughts about the collection “Proverbs in three generation”), Māra Zirņīte & Ieva Garda-Rozenberga (Life stories in ethnic culture research: Livonian and Roma life stories in Latvia), Kristi Grünberg (From self-disclosure to self-concealment: A personal field work experience becomes public text), Anne Heimo (Digital roots: Doing family history on the Internet), Tiiu Jaago (Folklore, history and narrated (oral) history), Aldis Pūtelis (“...What I am – You will Be!” The Case of Livonians), Aado Lintrop (Maa tekkimise püha jutt / The holy story of how the earth was born) ja Aimar Ventsel (Traditsioon, minevik, tervislikud eluviisid ja identiteet: mineviku tulevikku suunamine Jakuutias / Tradition, history, healthy lifestyle and identity: directing the past into the future in Yakutia).

Lisaks tutvustas Péter Pomozi ja Karácsony Fanni vaatmik “Felnőtt vala egy édesz almafa” Ungari rahvaballaadide vanima kihi arhailisi keelejooni. Konverentsil esitleti Arvo Krikmanni ja Rein Saukase koostatud väljaannet *Eesti mõistatused III:2: Paralleelide register* ja Mare Kõiva artiklikogumikku *Through the Ages I*.

4. märtsil pidas Mare Kõiva Tartu Tähetornis astronoomialoengu “Komeedipaanika”.

5. märtsil esines Mare Kõiva Kadrina Keskkoolis konverentsil ja töötubades “Mina ise – kodukoha kultuuriloolise pärimusetalletaja ja edasikandja”, kus viis läbi kaks tunni-ajast töötuba “Kodukoha folkloorist”.

13. märtsil pidas Reet Hiimäe Pärnus kaunite kunstide filosoofia loengusarjas ettekande “Kuidas uurida armastust?”.

14. märtsil esinesid Eesti Rahva Muuseumis emakeelepäeval Arvo Krikmann (ettekandne “Vanasõnad kaasaegses internetis”) ja Mare Kõiva (“Kaardistatud ja kaardistamata keelest ja naljakatest seikadest, mis keelt uurides välja tulevad”).

14. märtsil esitleti Eesti Kirjandusmuuseumis kogumikku *Eesti mõistatused III:2. Paralleelide register* (koostajad Rein Saukas ja Arvo Krikmann).

26. märtsil korraldasid Mare Kõiva ja Marko Uibu Tartus meditsiiniantropoloogia konverentsi “Medica IX: Tervis, linn ja loodus”. Osakonda esindasid Eda Kalmre (Kiire ja tervislik toit – kas alati ka usaldusväärne?), Mare Kõiva (Loomulik ravi 20. sajandi alguse arstimispraktikas), Reet Hiimäe (Toit kui kaitsemaagia: usundilistest mudelistest tänapäeva toitumistrendides), Renata Sõukand ja Raivo Kalle (Toidutaimed Eesti regionaalsuses: turismiks, elulaadiks või vajaduseks). Teisi esinejaid: Kristel Kivari (Resonants ja vibratsioon, tõus ja langus: mõned mõtted energia mõistest), Marko Uibu (Keha kui usaldusväärse ja loomulikuna tajutav teadmiste allikas), Sille Kapper (Tantsida loomulikult?), Anu Korb (Oma toit: muutustest Siberi eestlaste toidukultuuris), Eve Annuk (Mahetoit ja tervislikkus; mahetoidu diskursus eesti meedias). Katrin Luke tutvustas Karepa Ravimtaimeaeda. Teave <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/medicaIX/>.

Teisipäevaseminarid

6. detsembril tutvustas Sue Clutterbuck Šotimaalt oma töid ja tegemisi keldi pärimuse uurimise alal. Sue Clutterbuck on jälginud varakristlikke ilminguid paganlikes praktikates, arheoastronoomiat maastikulistes seostes, kiviringide ning dolmenitega liituvaid kujutelmi ja festivale, ning käsitlenud ka šamanismi puudutavaid küsimusi.

28. jaanuaril pidas arvutiteadlane Mark Finlayson ettekande “Inferring Propp’s Functions from Semantically-Annotated Russian Folktales”. Mark Finlayson (<http://www.mit.edu/~markaf>) on Massachusettsi Tehnoloogiainstituudi uurija.

11. veebruaril vahendasid Mare Kõiva ja Piret Voolaid muljeid 3.–7. veebruarini Voronovos korraldatud kolmandast ülevenemaalisest folkloristide kongressist (korraldaja Vene Riiklik Folkloorikeskus, vt <http://folkcentr.ru/>).

28. veebruaril pidas seminariettekanne Moskva Slaavi Uuringute Instituudi juhtivteadur Irina Sedakova, kes rääkis vabaduse ning ausate valimiste eest seisvate valgeid linte kandvate opositsionääride tegevusest Venemaal, peamiselt Moskvast (“Moscow “White Ribbon” oppositional activity of 2011–2014: language, culture and folklore”).

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

Detsembris 2013 ilmus täiendatud kordustrukkk Juhan Kurriku koostatud eesti rahvalaulude antoloogiast *Ilomaile*. Juhan Kurriku koostatud antoloogia *Ilomaile. Anthology of Estonian folksongs with translations and commentary* ilmus esmakordselt 1985. aastal Torontos (Maarjamaa kirjastus) ning ettepaneku kordustrukiks tegi teose esmakirjastaja Vello Salo. Raamatu faksiimileväljaandele on lisatud Madis Arukase ingliskeelne järelsõna, mis kajastab regivärsilise laulu uurimise hilisemaid arenguid Eestis. Folklorist Kanni Labi (Eesti Kirjandusmuuseum) on kommenteerinud Juhan Kurriku tõlget ja seletusi antoloogiale koostatud lisas *Translating Old Songs: Selected Estonian Texts*, mis on kättesaadav Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace (<http://hdl.handle.net/10062/33616>).

6. detsembril pidas külalisdoktorant Brent Augustus (Memorial University of Newfoundland) loengu “What would you do when it happens?” Popular Culture and Folklore in The Zombie Apocalypse”.

9. detsembril pidas külalisdoktorant Davide Ermacora (Turini ülikool, Itaalia) skandinavistika osakonnas loengu “Hippocrates, Epid. 5: 86, an Ancient ‘Simple’ Story from Antiquity? A Comparative and Contextual Folkloric Approach”.

12. detsembril toimus Järvemaal, Sargvere mõisas muinasjuttudele ja kohapärimusele pühendatud seminar “Muinasjutud ja kohapärimus tahavaatepeeglis”. Tartu Ülikooli ja Eesti Rahvaluule Arhiivi folkloristid käsitlesid jutupärimust ja juttude kasutust meedias, reklaamis jm.

Jaauaris valmis ajakirja *Journal of Ethnology and Folkloristics* muinasjutu-teemaline erinumber (koostaja ja toimetaja Merili Metsvahi, kaastööd tegid Ungari ja Eesti muinasjutu-uurijad), mille elektrooniline versioon on leitav ajakirja kodulehelt <http://www.jef.ee/index.php/journal/issue/view/13>.

12.–19. jaanuarini toimus osakonna kaaskorraldamisel Jharkhandis (India) rahvusvaheline talvekool “Tradition, Creativity and Indigenous Knowledge”.

28. veebruaril pidas külalisõppejõud Anne Heimo (Turu ülikool, Soome) loengu “Exploring new heritage: Online family history and memories of migration (of Finns in Australia)”, mis oli osa inglisekeelsest valikainest “Muutuvat kultuuripärandit uurides: perepärimus ja migratsioonilood internetis”.

26. ja 27. veebruaril üheksas folkloristide talvekonverents “Folkloor ja sidusus” Uhtjärvel. Korraldajad Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond koostöös Akadeemilise Rahvaluule Seltsi ja Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnaga.

11.–13. märtsini pidas Dr Paul Cowdell (The Folklore Society, London) kaks loengut: “The Changing Face of Ghostlore in Britain: Legends, White Sheets, and Belief” (Briti saarte kummitusfolkloori muutuv pale: muistendid, valged linad ja uskumused) ja “The Transmission of Traditional and Other Beliefs: The Relationship between Ghost Beliefs and Religious Beliefs” (Traditsiooniliste ja muude uskumuste edastamine: kummitususkumuste ja religioossete uskumuste vahekorra).

13. märtsist 17. aprillini pidas külalisõppejõud Judit Kis-Halas (Pécsi ülikool, Ungari) ingliskeelse loengukursuse “Pagan Practice – Practicing Pagans: Approaches towards Neo-paganism” (Uuspaganlus: praktikad ja suundumused).

Liilia Laaneman